

Олена Бетлій

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ: УКРАЇНА- ЛИТВА

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Олена Бетлій

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ:

**УКРАЇНА-
ЛИТВА**

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Київ

2016

Публікацію підготовлено у рамках проекту Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України» за підтримки Посольства Литовської Республіки в Україні.

Зміст дослідження є винятково відповідальністю Інституту світової політики та не обов'язково відображає погляди уряду Литви. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цього дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Фото:

Адміністрація Президента

Автор:

Олена Бетлій

Координатор проекту:

Катерина Зарембо

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Інтереси України щодо Литви та Литви щодо України	12
2.1. Назад до минулого: Велике князівство Литовське як простір спільної історичної спадщини	12
2.2. ЄС як орієнтир двосторонньої співпраці: реформи, інвестиції, енергетична незалежність	16
2.3. Розбудова безпекової та оборонної співпраці	30
3. Хто є хто? Групи інтересів і впливу	38
4. Наявні ризики і потенційні виклики	49
5. Рекомендації	52
6. Подяка	56

1. ВСТУП

1887 року біля містечка Рахів на Закарпатті географічне товариство Австро-Угорщини поставило кам'яний знак. До сьогодні він відомий серед українців як позначка географічного центру Європи. 2004 року у селищі Пурнушкес, недалеко від Вільнюса, постав пам'ятник, який також позначає центр Європи. Така негласна змагальність за місце центру європейського континенту між Україною та Литвою сповнена глибокого символізму. З одного боку, вона підкреслює прагнення належати до європейської цивілізації, з іншого, вказує на однакову траєкторію руху до Європи. Це, своєю чергою, також означає позиціонування себе частиною Центральної Європи і нагадує про неросійське минуле цих теренів.

Розуміння відносин між Україною та Литвою неможливе без заглиблення в позбавлене російського впливу минуле, адже своїм корінням контакти між країнами сягають далекого XIV ст. Успішні процеси державотворення в рамках Великого князівства Литовського (ВКЛ) заклали фундамент, який дозволяє розбудовувати сучасні відносини між державами на основі спільної історичної спадщини, що об'єднує, а не роз'єднує обидві сторони. Водночас, XX століття збагатило історичний досвід новим спільним контекстом – створенням незалежних держав і втратою, з великим проміжком у часі, державності; боротьбою з СРСР; пережитими репресіями і терором; поновним виборюванням незалежності; трансформаційними змінами на шляху до ЄС. Попри те, що сьогодні Україна пов'язана з ЄС лише Угодою про асоціацію, а Литва понад 12 років є повноправним членом ЄС, переживання однакових процесів у минулому дотепер створює ланцюг єднання між Києвом та Вільнюсом. Водночас, якщо пам'ять про часи ВКЛ живе завдяки працям істориків та збереженим пам'яткам тієї доби, то взаємодопомога при відновленні державності – це складова живої пам'яті. Це і співпраця литовського руху «Саюдіс» та українського Народного Руху, і налагодження контактів між спочатку громадськими, а згодом політичними діячами. Литовці не забули, як підтримували їх ук-

раїнці¹ при штурмі литовського парламенту радянськими танками в січні 1991 року. Відсилка до цієї події є стартом розмови із литовцями про відносини між державами. Своєю чергою, українці пам'ятають про підтримку, яку отримували від литовців під час революцій 2004 та 2013/2014 років, і високо цінують допомогу і підтримку Литовської Республіки за часів російської агресії. 26 листопада 2013 року, коли доля Угоди про асоціацію з ЄС все ще залишалася невідомою, а Євромайдан тільки-но збирав прихильників євроінтеграції, спікер Сеймасу Литви Лорета Граужінене офіційно підтримала європейський вибір українців. Це був не тільки перший чіткий сигнал українській владі від країни-ЄС, а й сигнал українським громадянам про те, що Вільнюс завжди підтримуватиме рух України до Європи. Попри те, що уже наступного дня МЗС України викликав для пояснень тоді уповноваженого міністра, а тепер Надзвичайного і Повноваженого Посла Литовської Республіки в Україні Марюса Януконіса, подальша історія відносин між державами показала, що взаємопідтримка та обстоювання європейських цінностей – це те, що є справжньою основою розвитку двосторонніх відносин між Україною та Литвою.

Синтезом спільного досвіду боротьби за власну незалежність та відмінного від Росії шляху розвитку стала пісня на слова української поетеси Анастасії Дмитрук, виконана хором музичного театру Клайпеди «Нікогда мы не будем братьями» у 2014 році². У період, коли українське суспільство оговтувалося від вбивств на Майдані, російської окупації в Криму та поринало у війну з російськими спецназівцями на Донбасі, така підтримка литовців була неоціненною. Подальший роз-

Історія відносин між державами показала, що взаємопідтримка та обстоювання європейських цінностей – це те, що є справжньою основою розвитку двосторонніх відносин між Україною та Литвою

-
- 1 *Євген Дикий, Парламент визнаної світом європейської держави, повноцінного члена ЄС та НАТО, 14/01/2016, <https://www.facebook.com/evgen.dukyj/posts/10153778985328808>; Микола Поліщук, «Литва, будь вільною!» Спогади учасника студзагону оборони Вільнюса 1991 року, 18/01/2011, <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/18/15844/>*
 - 2 *Литовцы записали песню на стихотворение «Нікогда мы не будем братьями», посвященное аннексии Крыма, 5/04/2014, http://zn.ua/CULTURE/litovcy-zapisali-pesnyu-na-stih-nikогда-my-ne-budem-bratyami-posvyaschenny-anneksii-kryma-142684_.html*

виток подій показав, що Литва – це не просто надійний союзник України. Вона має тверду і послідовну позицію щодо ситуації в Україні. Президент Литовської Республіки Даля Грібаускайте стала правдивою борчиною за територіальну цілісність та європейське майбутнє України. Згідно з експертним опитуванням, вона була визнана топ-лобісткою України у світі у 2014 році³. Міністр закордонних справ Литовської Республіки Лінас Лінкявічюс належить до кола західних політиків, які значною мірою впливають на зміцнення міжнародних та безпекових позицій України. Не меншу підтримку отримують українці і від литовського суспільства. Відчувається велика симпатія та людська солідарність. Окрім того, нещодавні події стали поштовхом для тіснішої співпраці між неурядовими організаціями та волонтерами, що розпочалася ще з часів Майдану. Власне, саме Литва стала однією з перших держав, яка запропонувала медичну допомогу пораненим на Майдані протестувальникам. Пізніше ж литовський уряд підтримав чимало

Президент Литовської Республіки Даля Грібаускайте стала правдивою борчиною за територіальну цілісність та європейське майбутнє України

ініціатив, спрямованих на надання допомоги постраждалим у війні категоріям населення. Зокрема, уже восени 2014 року з ініціативи Посольства Литви при співпраці з Дніпропетровською ОДА 15 школярів із родин вимушених

переселенців поїхали на навчання до Литви. Проект триває уже третій рік. Його особливість полягає у тому, що це, по-перше, довготривале навчання (протягом академічного року), по-друге, що, навчаючись у Литві в російськомовній школі, діти водночас не переривають вивчення української мови. З цією метою з ними іде викладач⁴.

Тож Україна є важливою для Литви геополітично та емоційно. Вільнюс розуміє, що без України Росія ніколи не буде імперією. А тому для Литви сильна прозахідна Україна не менш важлива, аніж членство Литви в НАТО. Це розуміння визначає характер двосторонньої співпраці сьогодні. Адже важить не тільки те, що Литва є

3 ІСП презентував рейтинг «ТОП-10 лобістів України у світі - 2014», 29/01/2015, <http://iwp.org.ua/ukr/public/1386.html>

4 Діти переселенцев из зоны АТО поедут на учебу в Литву, 1/10/2014, <http://gordonua.com/news/society/deti-pereselencev-iz-zony-ato-poedut-na-uchebu-v-litvu-43874.html>

адвокатом України в ЄС, де підтримує її в усіх інституціях. Не менш важливо, що литовські політики, урядовці та експерти безпосередньо заангажувалися в процеси реформування України. З одного боку, вони є хорошими фахівцями від України (допомагає знання менталітету і брак мовного бар'єру), з іншого, вони з власного досвіду знають, як перетворити пострадянську республіку на успішну країну в ЄС. А отже, основою співпраці в сфері реформ є розуміння – «ми були в такій самій ситуації», «ми ще пам'ятаємо злиденність перших років незалежності», «ми не забули наш досвід європеїзації». Атому, всупереч навіть поширеному у Литві прислів'ю – «ви можете вчитися на помилках інших, але тільки ваші власні цю вас навчать» – литовці терпляче намагаються пом'якшити процес набиття українцями гуль під час імплементації УА з ЄС. Позатим, відзначається, що успіх литовських консультантів безпосередньо залежить від того, чи в Україні, нарешті, почне існувати інституційна спадковість. Адже часта зміна урядових команд і плинність кадрів призводить до того, що литовцям щоразу доводиться починати свою роботу заново. Українській стороні час зрозуміти, що уряд це не університет, де урядовці прийшли повчитися і пішли далі з отриманим багажем знань. Кожна урядова команда має подбати про передачу отриманого досвіду. Тільки тоді можна буде забезпечити безповоротність реформ.

Київ цінує надану Вільнюсом підтримку. Під час зустрічі з президентом Литви Даулею Грібаускайте 2 грудня 2015 року президент України Петро Порошенко, зокрема, підкреслив: «Європейська інтеграція для України сьогодні є національною ідеєю, яка об'єднує країну так, як 25 років тому, починаючи з 13 січня, ця ідея об'єднувала всю Литву. Ці реформи ви започаткували 25 років тому, і нам надзвичайно корисний ваш досвід, ваша допомога радниками, передачею цього досвіду у багатьох сферах, про які ми сьогодні говорили»⁵. Україна також завжди підкреслює особливий характер двосторонніх відносин. 12 грудня 2016 року за участі президента України Петра Порошенка та президента Ли-

Вільнюс розуміє, що без України Росія ніколи не буде імперією. А тому для Литви сильна прозахідна Україна не менш важлива, ніж членство Литви в НАТО

⁵ Україна вдячна Литві за підтримку на шляху євроінтеграції – Президент, 2/12/2015, <http://www.president.gov.ua/news/ukrayina-vdyachna-litvi-za-pidtrimku-na-shlyahu-yevrointegra-36408>

товської Республіки Далі Грібаускайте в українській столиці відзначитиметься 25-річчя становлення дипломатичних відносин між двома державами. Україна визнає, що Литва — це активний прибічник руху українців до ЄС, з яким немає ментальних розбіжностей і цивілізаційних протилежностей. Українська сторона також підкреслює значення України в такому союзницькому контексті співпраці, позиціонуючи себе як ключова держава на східному порубіжжі Європи, як відновлений форпост Європи. При цьому

Україна визнає, що Литва – це активний прибічник руху українців до ЄС, з яким немає ментальних розбіжностей і цивілізаційних протилежностей

відається належне тому, що саме Литва першою обрізала пуповину, що поєднувала з Радянським Союзом. Тож значною мірою Вільнюс є прикладом для наслідування в обох процесах, що тільки-но по-справжньому розпочалися в Ук-

раїні, — декомунізації та європеїзації. Водночас, Україна вдячна за те, що може завжди покладатися на Литву як на стратегічного партнера, щирого друга і відданого союзника. Тут не забувають, що Литва жорстко і послідовно обстоює потребу продовження санкцій проти Росії, відстоює територіальну цілісність України та підносить питання захисту прав кримських татар на міжнародній арені. Українські дипломати також відзначають особливо плідну співпрацю з литовськими колегами в Раді безпеки ООН у 2014-2015 роках, коли завдяки злагожденій роботі вдавалося домагатися скликання засідання Радбезу або ухвалення відповідних резолюцій. Окрім того, для української сторони важливо, що двостороння співпраця охоплює не лише традиційний формат міждержавного спілкування (візити на найвищому рівні, підтримка нацменшин, розвиток договірно-правової бази двосторонніх відносин тощо), а й регіональний та багатосекторальний формати, включаючи культурну, освітню, спортивну, молодіжну тощо складові.

Важливо, що одним з основних форматів розвитку таких приязних і стратегічних відносин між державами є інститут Ради Президентів України та Литовської Республіки. Статут про її заснування підписали президенти Леонід Кучма та Валдас Адамкус у Вільнюсі 2002 року. Відтоді відбулося уже вісім засідань Ради Президентів. З невеликою перервою у 2011-2013 роках зустрічі президентів України та Литовської Республіки відбуваються по кілька на рік у рамках офіційних візитів або ж на полях міжнародних самітів. Значно збільшилася кількість зустрічей президентів протягом

2014-2016 років. У грудні 2016 року має відбутися 9-те засідання Ради Президентів у рамках візиту Президента Литовської Республіки Далі Грібаускайте до Києва.

Активно розвиваються й інші формати двосторонньої співпраці – Українсько-Литовська постійна комісія з питань європейської інтеграції, Міжурядова українсько-литовська комісія з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва, Українсько-Литовська ділова рада тощо. Унікальним є досвід співпраці в рамках Міжпарламентської асамблеї Верховної Ради України, Сейму Литовської Республіки, Сейму та Сенату Республіки Польща. При цьому Литва виступає й рупором інших балтійських країн. Зокрема, на 7-ій сесії Асамблеї, що відбулася 30 травня 2016 року, спікер Сейму Литовської Республіки Лорета Граужінене зазначила: «Делегація парламенту Литви завжди готова до співробітництва для захисту наших спільних інтересів. Голови парламентів Балтійських країн вітають впровадження реформ у вашій державі. У реалізації цих реформ важливий парламентський компонент... Потрібно, щоб більше Європи було в Україні, а України в Європі»⁶.

Визнаючи розвиток двосторонньої співпраці в рамках зміцнення територіальної цілісності та проєвропейського курсу України основним обопільним інтересом обох держав серед інших інтересів можна визначити такі:

України щодо Литви:

- підтримка України на міжнародній арені (в ЄС, НАТО, ОБСЄ, ООН);
- сприяння в остаточній ратифікації УА з ЄС, в отриманні безвізового режиму з ЄС та в інших форматах співпраці Україна-ЄС;

⁶ На сьомій сесії Міжпарламентської асамблеї Верховної Ради України, Сейму Литовської Республіки, Сейму і Сенату Республіки Польща обговорили роль міжпарламентської складової в умовах військової агресії з боку Росії, 30/05/2016, <http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/130872.html>

- розширення співпраці в оборонній та безпековій сферах;
- зміцнення економічної, енергетичної та інфраструктурної співпраці;
- вихід українського бізнесу на ринки Литви та ЄС, отримання кредитів бізнесом від міжнародних та литовських банків;
- розширення регіональної співпраці.

Литви щодо України:

- реформування України та виконання ухвалених у рамках імплементації УА України з ЄС законів;
- покращення бізнес-клімату в Україні;
- зростання економічної співпраці;
- розвиток проекту «Viking» зі збільшенням привабливості його послуг у регіоні та усуненням перешкод для інтенсифікації транзиту товарів на митниці;
- відновлення історичної спадщини ВКЛ в Україні;
- збільшення співпраці неурядових організацій та розвиток обміну студентів;
- зміцнення багатосторонньої регіональної співпраці;
- вихід на нові проекти співпраці у сферах енергетики, екології, IT-сектору.

Тож у 25-ту річницю становлення дипломатичних відносин Україна та Литва напевно можуть пишатися рівнем досягнутої довіри та взаємодії. Символічним зміцненням такої співпраці стане поява скверу «Литва» навпроти Софійської площі у Києві. Відповідне рішення було ухвалене Київською міською радою 10 листопада 2016 року. За повідомленням Посольства Литовської Республіки в Україні у Вільнюсі з'явиться площа «Україна»⁷. Нагадаємо, що ук-

⁷ У Вільнюсі на честь України назвали площу, 12/10/2016, <https://day.kyiv.ua/uk/news/121016-u-vilnyusi-na-chest-ukrayiny-nazvaly-ploshchu>

раїнська сторона висловлювала побажання, щоб так було названо площу, на якій розміщено пам'ятник Тарасу Шевченку (при вулиці Усіх Святих). Поява у міському просторі місць, названих на честь інших держав, – це нова практика для Києва та Вільнюса. Про інші практики двосторонньої співпраці йтиметься в основній частині цієї дискусійної записки, яка є спробою неупередженого аналізу відносин між країнами та пошуком нового потенціалу для розвитку подальшого співробітництва між Україною та Литвою.

2. ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЩОДО ЛИТВИ ТА ЛИТВИ ЩОДО УКРАЇНИ

2.1. НАЗАД ДО МИНУЛОГО: ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ ЯК ПРОСТІР СПІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ

Історичне минуле для країн з нестабільними ідентичностями, а такими є чи не всі країни Центрально-Східної Європи, часто стає джерелом розбрату і конфлікту у налагодженні міжнародних відносин. Зіткнення історичних політик України та Польщі, наприклад, призвело до небувалого загострення відносин між сусідками у 2016 році і поставило під загрозу багаторічні напрацювання апо-

логетів українсько-польської дружби. Тим показовішим є базування відносин України та Литви на спільному історичному фундаменті. У випадку двосторонньої співпраці минуле є додатковим чинником об'єднання та приводом для реалізації багатьох спільних культурних та освітніх проектів. У їхню реалізацію

У випадку двосторонньої співпраці минуле є додатковим чинником об'єднання та приводом для реалізації багатьох спільних культурних та освітніх проектів

заангажовані найвище керівництво країни, профільні міністерства, Посольство Литовської Республіки в Україні, представники литовської громади в Україні. Це зумовлено й характером відносин у минулому. Поширення володінь Великого князівства Литовського на українські (тоді руські⁸) терени відбувалося мирним шляхом. Окрім того, воно супроводжувалося й спільними військовими перемогами. Битва на Синіх Водах за участі з'єднаних руських та литовських військових сил на чолі з Ольгердом Гедиміновичем 1362 року по суті завершила на українських теренах добу Золотої Орди, значно відсунувши підвладну їй територію на південь.

Велике князівство Литовське завжди займало особливе місце в історичній пам'яті литовців. Це те минуле, яким литовський народ пишається і спадок якого намагається сьогодні реставрувати. «Відвідування руїн» – пам'яток, що збереглися до сьогодні (фортеці, палаци) – створило окремий напрямок туризму до України з Литви. Кількість туристів зростає і завдяки покращеному транспор-

⁸ *Не плутати з «російськими».*

тному сполученню — протягом останніх років збільшилася кількість авіарейсів із Вільнюса до Києва та Львова, а також з'явилися нові авіарейси Київ-Паланга і Вільнюс-Одеса, зручними є і міжнародні автобусні маршрути. Усе це сприяє появі окремих литовських «місць пам'яті» в Україні загалом та у Києві (Замкова гора, Києво-Печерська Лавра), зокрема. Процес нагадує «відвідування руїн» Київської Русі, маршрути, прокладені паломниками, можновладцями та туристами в Російській імперії у XIX столітті. Однак, на відміну від росіян, які перетворили міф про Київську Русь в основу національного російського міфу і «привласнили» Київ як «мать городов русских», литовці через відновлення пам'яті про Велике князівство Литовське поширюють культуру зацікавлення минулим та толерантності на українські терени. Такий підхід литовців також позбавлений присмаку зверхньої «сентиментальності», яким сповнені поїздки польських туристів до польських «місць пам'яті» в Правобережній Україні.

Завдяки литовцям Україна сьогодні перевідкриває спільну спадщину доби ВКЛ, а також власне багате і давнє минуле. Важливу роль тут відіграють видавничі проекти заснованого литовцями київського видавництва «Балтія-друк»⁹. Їх особливістю є залучення міжнародного колективу авторів до написання і підготовки до друку книжок. Зокрема, над виданою нещодавно книжкою «Князі Острозькі» працювали історики Олег Дзярнович (Білорусь), Раймонда Рагаускене (Литва), Ігор Тесленко (Україна), Борис Черкас (Україна). Важливим наслідком таких проектів є повернення українцям давньої еліти. Для України, історія якої впродовж довшого часу писалася як історія українського народу з домінуванням селянських сюжетів, розвідки про шляхту, гетьманів та політичну еліту складно переоцінити.

Завдяки литовцям Україна сьогодні перевідкриває спільну спадщину доби ВКЛ, а також власне багате і давнє минуле

Із найбільш популярних політичних фігур спільного минулого для українців і литовців сьогодні є Костянтин Острозький (1460-1530) — гетьман Великого князівства Литовського. Під час 8-го засідання Ради Президентів у Вільнюсі 2 грудня 2015 року сторони

⁹ З повним переліком опублікованих під рубрикою «Історія України» книжок, присвячених спільній історії, можна ознайомитися на сайті видавництва: <http://www.baltia.com.ua/uk/e-shop/books/ukraine-history>

розглянули можливість відновлення надгробного пам'ятника Костянтину Острозькому в Успенському соборі Києво-Печерської Лаври (був знищений при підриві Собору у 1941 році). Сьогодні активно розробляються проекти для втілення цього амбітного плану. У його реалізацію також залучені українські та литовські фахівці, скульптори та реставратори. Цей проект є прикладом багатосторонньої співпраці, у якій беруть участь Острозька академія, видавництво «Балтія-Друк», посольство Литовської Республіки в Україні, вище керівництво, депутати та політики обох країн. Про Острозького згадувалося й 2014 року під час урочистостей із нагоди святкування 500-річчя битви при Орші. У заходах брали участь дипломати, громадські та культурні діячі обох сторін. Святкування перемоги війська Великого князівства Литовського (сьогодні б ми назвали його багатонаціональним) над військом Московського князівства не позбавлене символізму та алюзій на теперішній контекст відносин із спадкоємицею Московії – Російською Федерацією. У далекому ж XVI столітті вона забезпечила ще понад сторічний розвиток теренів регіону в межах європейської цивілізації, європейської політичної, освітньої та культурної традицій. Наприкінці травня 2016 року тристороння Міжпарламентська асамблея ініціювала присвоєння імені князя Костянтина Острозького литовсько-польсько-українській бригаді.

Спільне звернення до історії Великого князівства Литовського формує нове українсько-литовське інтелектуальне середовище. Йому властиво дискутувати про «імперськість Литовської держави» та ВКЛ як «колиску трьох модерних націй – української, білоруської, литовської», порівнюючи її роль із роллю Франкської імперії для Західної Європи¹⁰. Цьому ж середовищу притаманно розвивати й інші контакти між інтелектуалами, письменниками та поетами обох країн. Сприяє цьому співпраця між міністерствами культури обох держав та залученість Інституту культури Литви. У 2014 році відбувалися Дні культури України в Литовській Республіці, у 2015 році був проведений тиждень

Спільне звернення до історії Великого князівства Литовського формує нове українсько-литовське інтелектуальне середовище

¹⁰ Див.: Зенонас Норкус, *Непроголошена імперія: Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій*. – К.: Критика, 2016.

українсько-литовської культури у Києві як приклад реалізації приватної ініціативи литовських бізнесменів в Україні. Також Посольство Литовської Республіки розвиває формат «Днів Литви»: у 2008 році в заходах брав участь президент Адамкус; у червні 2013 року вони відбулися у Криму, 2015 року – в Одесі, а 2016 року – в Дніпрі та Одесі. Натомість цей рік став роком реалізації амбітного проекту «Литва-Україна: культурне партнерство 2016». Він, з одного боку, став черговим етапом розвитку співпраці між культурними інституціями обох країн. З іншого, сприяв знайомству української та литовської спільнот, адже, як цілком слушно зазначив Посол Марюс Януконіс під час презентації другого етапу проекту, «ми мало знаємо одне одного»¹¹. Особливо ж, коли йдеться про сучасну культуру, на промотуванні якої було зосереджено реалізацію культурного партнерства¹². Прикметно, що географічно проект охопив різні міста України, а в Києві відбулася й окрема рекламна кампанія, що мала підвищити поінформованість про співпрацю з Литвою. Дві найбільші літературні події в Україні – Київський книжковий арсенал та Львівський форум видавців – стали найбільш наочною демонстрацією результатів співпраці. Вони вказали на більшу присутність не тільки литовської книжки в Україні, а й авторів із Литви¹³. Зокрема, почесним гостем цьогорічного 23-го Форуму видавців у Львові став Томас Венцлова. Литовська дослідниця його творчості Доната Мітайте, мабуть, найкраще підсумувала, чим є інтелектуальний доробок Венцлови для українців: «Уміння не брехати ні в житті, ні в поезії, щоб не потурати масовому смаку в поезії і масовим стереотипам в оцінках історії і сучасності свого народу, навіть якщо таким чином ти накликаєш на себе нелюбов співвітчизників; вміння відчувати відповідальність за злочини свого народу і спроби допомогти їх усвідомити (завжди і абсолютно у всьому праві народи не існують, але ми відповідальні перш за все за свій народ і за його гріхи, так як і пишаємося насамперед досяг-

11 *У Києві презентували II етап проекту «Литва-Україна. Культурне партнерство - 2016»*, 15/09/2016, http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245137867&cat_id=244913751

12 *Демальніше: Lietuva – Ukraina: kultūros partnerystė 2016* <http://lithuanianculture.lt/projektai/lietuva-ukraina-kulturos-partneryste-2016/>

13 *«Литва-Україна. Культурне партнерство 2016»*, *другий етап*, 13/09/2016, <https://ua.mfa.lt/ua/ua/news/litba-ukrana-kul-jturne-partnerstbo-2016-drugij-etap->

неннями і добрими справами саме своїх співвітчизників); вміння тверезо оцінювати політичну ситуацію, але ніколи не розпалювати ненависть»¹⁴.

Тож співпраця між Україною і Литвою може сьогодні розглядатися як приклад використання минулого для зміцнення відносин у сучасності. Важливо, що цей позитивний приклад є унікальним для Центрально-Східної Європи. Можливо, доцільним буде зміцнити такі досягнення завдяки запровадженню курсів із вивчення литовської мови в Національному університеті «Острозька академія», де існує Центр з вивчення спадщини князів Острозьких, або ж у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», в якому успішно розвиваються дослідження історії ВКЛ та Речі Посполитої.

2.2 ЄС ЯК ОРІЄНТИР ДВОСТОРОННЬОЇ СПІВПРАЦІ: РЕФОРМИ, ІНВЕСТИЦІЇ, ЕНЕРГЕТИЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

З поверненням статусу незалежних держав Литва та Україна увійшли в період трансформацій, який долають із різною швидкістю. Демократизація та декомунізація, перехід до ринкової економіки та запровадження неоліберальних реформ, побудова держав на основі верховенства права і забезпечення прав людини, виховання культури нульової толерантності до корупції та розбудова громадянського суспільства – це лише загальний перелік процесів, крізь які пройшли суспільства посткомуністичної та пострадянської Європи. Для більшості з них вони ще й мали однакову мету – європейська та євроатлантична інтеграція.

Після Революції Гідності успішний досвід переходу від радянської моделі до моделі ліберальної демократії став м'якою силою Литви в Україні

Литва здійснила карколомні реформи наприкінці 1990-х – початку 2000-х, що дозволило їй уже у 2004 році вступити в НАТО та ЄС. Україна ж наблизилася до справжніх реформ лише у 2014 році.

Після Революції Гідності успішний досвід переходу від радянської моделі до моделі ліберальної демократії став м'якою силою Литви

¹⁴ Персона Форуму. Томас Венцлова, 17/08/2016, <http://bookforum.ua/persona-forumu-tomas-ventslova/>

в Україні. Це відбулося в позитивному сприйнятті українським політикумом та суспільством литовців, що не тільки увійшли до кабінетів влади, а й очолили різні міжнародні інституції в Україні. Багато сподівань було пов'язано з призначенням на посаду міністра економічного розвитку та торгівлі литовського підприємця Айвараса Абромавічюса. Український та міжнародний бізнес схвально зустрів повідомлення про те, що колишній литовський міністр та єврокомісар Альгірдас Шемета обійняв посаду бізнес-омбудсмена в Україні. Від лютого 2016 року Головою Консультативної місії Європейського Союзу (EUAM) є литовець Кястутіс Ланчінскас, який готував Литву до вступу в ЄС та згодом до приєднання до Шенгенської зони. Колишній прем'єр-міністр Литви Андрюс Кубілюс у 2015 році став радником президента України, увійшовши до складу Дорадчої міжнародної ради реформ. Радником Секретаря РНБО України Олександра Турчинова є підписант Акту про незалежність Литви, колишній міністр закордонних справ (2006-2008), Посол Литовської Республіки в Україні (2010-2014) Пятрас Вайтекунас. Зміцнення сектору безпеки – це також сфера, якою опікується литовець, – Посол Вайдотас Верба, координатор проектів ОБСЄ в Україні. Її складовою є також судова реформа. Цією ж сферою протягом 2013-2015 років опікувався Віргілюс Валанчюс, керівник групи експертів проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» та член Конституційної комісії при президенті України. Від 13 квітня 2016 року він є суддею в Суді загальної юрисдикції (ЄС) від Литви. Переїзд із Києва до Люксембургу – це, безперечно, новий етап в кар'єрному зростанні судді Валанчюса, але для Києва – це насамперед чергова ілюстрація того, що в Україні сьогодні працюють висококласні литовські фахівці, на піку професійної кар'єри. Це потрібно не просто розуміти, а максимально використовувати, поки вікно можливостей не закрилося. Досвід Литви використовувався у новоствореному Урядовому офісі з питань європейської інтеграції. Зокрема, радником був залучений Неріус Удренас, колишній радник президента Литви, та Даріус Жеруоліс, директор приватної консалтингової компанії ESTER та колишній заступник урядового секретаря з питань ЄС Литви, старший радник з питань адаптації законодавства у проекті UEPLAC (Ukrainian-European Policy and Legal Advice Centre). На 12-му засіданні Українсько-Литовської комісії з питань європейської інтеграції (23 червня 2016) Даріус Же-

В Україні сьогодні працюють висококласні литовські фахівці, на піку професійної кар'єри

руоліс перебрав на себе обов'язки радника уряду України з питань євроінтеграції. У 2015-2016 роках колишній міністр охорони Литви (2001-2008) Арунас Кундротас очолював проект міжнародної технічної допомоги «Підтримка України в апроксимації напрацьованого законодавства ЄС у сфері навколишнього середовища». Нині він зосереджує свою увагу на допомозі Сербії, яка розпочала узгодження 27 (екологічного) розділу спільного правового доробку ЄС. Литовські радники, консультанти та експерти допомагають і провадженню судової та митної реформ, а також залучені до реформ, започаткованих Міністерством оборони України. Про релевантність литовського досвіду євроінтеграції для українців говорять й експерти приватної консалтингової компанії ESTEP, яка започаткувала окремий проект зі сприяння імплементації УА з ЄС Україною, Грузією та Молдовою. Проект фінансується в рамках програми розвитку співробітництва та програми поширення демократії Міністерства закордонних справ Литовської Республіки.

Вважається, що українська законодавча база у сфері боротьби з корупцією є сьогодні однією з найпередовіших у світі

Ще одна сфера, у якій цінуються литовські фахівці, – великий міжнародний бізнес в Україні. Литовці вважаються хорошими менеджерами, які добре обізнані з місцевим менталітетом, знають мови, розуміють середовище, а тому можуть розраховувати на посади в міжнародних корпораціях в Україні. Окрім того, Київ також скористався з м'якої сили Литви – баскетболу. Генеральним менеджером київського баскетбольного клубу «Будівельник» впродовж кількох років є литовець Гедимінас Навікаускас, колишній віцепрезидент литовського клубу «Жальгіріс».

Наскільки успішними стануть литовці-єврореформатори в Україні, можна буде говорити лише з часом, коли реформи дадуть свій результат. Існує думка, що потенціал в успіху є, оскільки, працюючи в Україні, литовці мають вільні руки, їхні дії не обмежуються впливом внутрішньополітичного контексту, на який потрібно було зважати у Литві. Тому закордонним посадовцям і радникам легше наполягати на ухваленні потрібних країні реформ, аніж коли вони були реформаторами у власних державах. Водночас, висловлюється також припущення, що новий досвід згодом може бути використаний у Литві. У разі успішної діяльності офісу бізнес-омбудсмена та результативної практичної імплементації нового антикорупційно-

го законодавства литовці зможуть запозичувати цей досвід для вдосконалення боротьби з корупцією у своїй державі. Вважається, що українська законодавча база у сфері боротьби з корупцією є сьогодні однією з найпередовіших у світі.

Ще одна складова участі литовців у реформуванні України – це усіяке підкреслення європейської/транснаціональної, а не національної ідентичності. Високопосадовці є представниками ЄС або інших міжнародних організацій в Україні, а не представниками Литви. Однак і українські ЗМІ, і українські експерти часто апелюють до країни їхнього походження, усіяко підкреслюючи здобутки, досягнуті в рідній державі. Водночас, можна б було скористатися небайдужістю литовців до долі України для того, щоб краще вивчити досвід трансформації Литви і визначити найбільш успішні складові проведених литовцями реформ. Такий підхід міг би сприяти окресленню пріоритетів двосторонньої співпраці та опрацюванню на їхній основі подальшого порядку денного спільної українсько-литовської комісії з питань євроінтеграції, що наразі зосереджений більше довкола імплементації УА з ЄС. Одним із таких пріоритетів могло б стати перейняття досвіду створення системи стратегічного планування в державному управлінні. Запроваджена у Литві на початку 2000-х, вона сприяла не тільки якісній підготовці бюджету, а й допомогла узгодити стратегічне планування між міністерствами та зорієнтувати їхню діяльність на результат. Один із наслідків – пришвидшення реформ і долучення до першого потягу євроінтеграції – вступ до ЄС 2004 року. Завдяки цьому Литва отримала репутацію країни, яка посідає один із найкращих досвідів ефективної імплементації правового доробку ЄС та розвитку компетенцій державних інституцій в рамках євроінтеграційного процесу. Сьогодні вона успішно ділиться цим досвідом із Хорватією в рамках виконання EU Twinning light project «*Support for setting up of the strategic planning system at the national level*»¹⁵, Протягом 2004-2016 років вона також була учасницею багатьох Twinning-проектів та надавала технічну допомогу урядам балканських країн (Хорватії, Сербії, Македонії, Боснії і Герцеговині), а також урядам країн Східного партнерства (Молдові, Грузії, Вірменії, Азербайджану).

¹⁵ *Cooperation between Lithuania and Croatia: improving strategic planning for better public governance, 17/12/2015, https://www.cpva.lt/en/news/international-cooperation_272/cooperation-between-lithuania-ffdm.html*

Цікаво, що саме литовська сторона під час останнього засідання спільної комісії закликала українців активніше використовувати фінансовані ЄС програми Twinning та TAIEХ з інституційної розбудови, хоча, здавалося б, українська сторона б мала бути більш ініціативною в цьому питанні¹⁶. Тож литовські фахівці готові розширювати спектр співпраці і далі брати участь у проєктах із надання технічної допомоги (поки що литовські експерти були залучені в 10 Twinning проєктах в Україні). Вбачається також, що проєкти, що їх реалізують у рамках двосторонньої співпраці, можна буде використати для розбудови європейських проєктів.

Треба розуміти, що успішне реформування України та імплементація УА з ЄС, – це запорука не тільки «побудови Європи в Україні», а й якісно інша двостороння співпраця між литовцями та українцями

Треба розуміти, що успішне реформування України та імплементація УА з ЄС, – це запорука не тільки «побудови Європи в Україні», а й якісно інша двостороння співпраця між литовцями та українцями. Не секрет, що бізнес-клімат у нашій державі гальмує розвиток економічного співробітництва. Він відлякує, а не приваблює литовського інвестора. У результаті

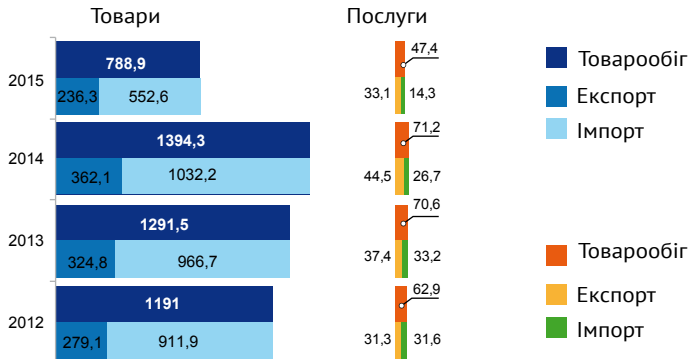
протягом останніх років кількість інвесторів із Литви не збільшилася. Литовський бізнес не поспішає виходити на український ринок, хоча уже присутні тут литовські фірми поки що не згортають свою діяльність. Окрім того, є така категорія бізнесу, яка пішла або була змушена піти з українського ринку в попередні роки. Ці підприємці продовжують приглядатися до ситуації в Україні. Оскільки вони добре обізнані з умовами ведення бізнесу по-українськи, то лише покращенням позицій у рейтингу Doing Business їх назад не повернути. Для того, щоб вони заново вклали свій капітал в Україні, має відбутися ефективна реформа правоохоронних органів, особливо ж прокуратури і судів.

Водночас, відомі випадки, коли великий литовський бізнес намагався увійти з новим проєктом, але не отримував відповідного зацікавлення від української сторони. Так, одна з великих меблевих компаній, яка збиралася будувати фабрику у Чернігівській області, врешті інвестувала у Білорусь. Про те, що сусідня держава

¹⁶ *Protocol of the 12th meeting of Ukrainian-Lithuanian commission on European integration, 23 June 2016, Kyiv*

більш приваблива для литовських інвесторів, свідчить і статистика. Кількість підприємств із литовським капіталом у Білорусі щороку зростає: у 2013 – 81; у 2014 – 109; у 2015 – 127 (в Україні відповідно: 55, 58 та 54; йдеться про прямі інвестиції). Натомість майже удвічі збільшилася кількість (прямих) інвестицій України в Литві: від 41 у 2013 до 88 у 2015 роках¹⁷. Найпривабливішими для українських інвесторів є приватна нерухомість (40,1%), переробна промисловість (38,8%), операції з нерухомістю (11,6%)¹⁸. Із найбільш знаних українських інвесторів у Литві, вочевидь, є корпорація “Roshen”. Натомість серед литовських інвесторів одразу ж називають давно присутнє в Україні ЗАТ «БТ Інвест» та два його головних проекти: «Novus» – мережа супермаркетів (переважно представлена у Києві) та «Stolitsa Group» – будівництво нерухомості у Києві¹⁹.

Графік 1. Показники двосторонньої торгівлі у 2012-2015 роках: Україна-Литва (млн. дол. США)

Джерело: За даними Посольства України в Литовській Республіці²⁰

¹⁷ Foreign direct investment, <http://osp.stat.gov.lt/en/temines-lenteles40>

¹⁸ Стан українсько-литовського торговельно-економічного співробітництва у 2015 році, <http://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/trade/trade-and-investment>

¹⁹ BT Invest: проекти, <http://www.btinvest.lt/99/>

²⁰ Стан українсько-литовського торговельно-економічного співробітництва у 2015 р., <http://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/trade/trade-and-investment>

Що стосується зовнішньополітичної діяльності, то сьогодні ще зарано підбивати попередні підсумки щодо впливу запровадження ПВЗВТ з ЄС на обсяг двосторонньої торгівлі між Україною та Литвою у 2016 році. Однак уже можна сказати, що мораторій на експорт лісу-кругляка, ухвалений Верховною Радою всупереч букві УА з ЄС, додав скепсису литовським підприємцям щодо утвердження в Україні правил справжньої конкуренції (експорт деревини та виробів із дерева за показниками 2015 року займав третю позицію після продукції АПК та машинобудування). Водночас, звертає на себе увагу належність України далеко не до першого ешелону країн, із якими найуспішніше розвивається торгівля Литви (топ-п'ятірка традиційно складалася з Росії, Латвії, Польщі, Естонії та Німеччини). Однак Україна була визнана як пріоритетний ринок для литовського бізнесу цього року. Про це йшлося під час зустрічі президента Далі Грібаускайте з литовськими дипломатами з нагоди обговорення пріоритетів національної економічної дипломатії у травні 2016 року²¹. Тож українській стороні слід врахувати ставку, яку робить сьогодні Литва, 80% ВВП якої складає експорт, на економічну дипломатію під час подальшої розбудови двосторонніх відносин.

Ще одна складова, яку потрібно врахувати українській дипломатії та бізнесу, – це високий впливовий статус бізнес-асоціацій у Литві

Водночас, аналіз двостороннього торговельного співробітництва не може обмежуватися лише статистичними даними. Адже і в сфері економічної дипломатії Україні є чому навчитися в Литві. По-перше, економічна дипломатія є складовою діяльності МЗС Литви (виконує роль координатора). По-друге, її розвиток є відповіддю Вільнюса на кризу 2008 року, російську агресію проти України, а також наслідком членства в ЄС, який особливо заохочує цей вид дипломатії і підтримує його розвиток структурними фондами. По-третє, для її успішної реалізації створена Рада економічної дипломатії, метою діяльності якої є налагодження діалогу між державними інституціями та бізнес-асоціа-

²¹ *Economic diplomacy must contribute to building the future of Lithuania*, 16/05/2016, <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/economic-diplomacy-must-contribute-to-building-the-future-of-lithuania/25185>

ціями та розвиток наявних і пошук нових ринків²². Просування литовських економічних інтересів за кордоном лежить на плечах або економічних послів, або торговельних аташе, або представників Enterprise Lithuania (державна інституція, яка опікується промотуванням бізнесу та експорту). Окрім того, успішно діє державна агенція з залучення інвестицій – Invest Lithuania. Широко використовує Литва і мережу почесних консулів (в Україні діє 10 почесних консульств Литви; в Литві ж – 2 почесних консульства України). Ще одна складова, яку потрібно враховувати українській дипломатії та бізнесу, – це високий впливовий статус бізнес-асоціацій у Литві. Вважається, що бізнес навіть впливовіший за громадянське суспільство. Тож варто взяти до уваги діяльність Литовської конфедерації промисловців, Литовської бізнес-конфедерації, Конфедерації литовських працевлагодівців, Торгово-промислової палати Литви, Форуму інвесторів та ін.²³

Важливим кроком стало створення Українсько-Литовської ділової ради. Започатковані контакти між Українським союзом промисловців та підприємців та Конфедерацією промисловців Литви, які також працюють над створенням успішної платформи співробітництва²⁴. Також розвивається співробітництво з Промисловою палатою України. Однак бракує матеріалів і даних, які б свідчили про розробку чітких стратегій виходу на литовський ринок українського бізнесу авторства української сторони. Натомість поширеною є презентація Александра Ізгородіна, директора департаменту міжнародних відносин Конфедерації промисловців Литви, стосовно можливостей, які відкриває перед українським бізнесом вихід на

22 Ringailė Kuokštytė, Vytautas Kuokštis, *Lithuania's economic diplomacy: export promotion and FDI attraction // Economic diplomacy of the Baltic states / ed. by Andris Sprūds, Kārlis Bukovskis. – Riga: Latvian Institute of International Affairs, Friedrich Ebert Stiftung, 2014. – pp. 116-119.*

23 Ringailė Kuokštytė, Vytautas Kuokštis... - p. 122.

24 Новини Посольства України в Литовській Республіці, 28/10/2016, <http://lithuania.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/52000-posol-ukrajini-v-litovskij-respublici-volodimir-jacenkivsykij-proviv-zustrich-z-pershim-vice-prezidentom-uspp-sergijem-prohorovim-ta-sekretarem-ukrajinsyko-litovskoj-dilovoji-radi-zhilyvinasom-abaravichyusom>

литовський ринок²⁵. Литовці, філософія залучення інвестицій яких зводиться до формули «приведи одного інвестора, він приведе за собою інших», вбачають такі перспективні ділянки для приваблення українського бізнесу: аутсорсинг ІТ послуг, комерціалізація українських стартапів у Литві, експорт українського біопалива в країни ЄС, експорт харчової продукції до країн ЄС, експорт інженерних послуг у Литву і країни ЄС, інвестування у вільні економічні зони Литви з метою виходу на європейські та світові експортні ринки²⁶. У такій концепції Литва може стати країною, через яку бізнес виходитиме в ЄС (дорогою переробляючи сировину на готову продукцію в межах економічних вільних зон у Литві). Окрім того, декларується усіляка підтримка і супровід українського бізнесу цим шляхом. Приваблива програма розробляється для залучення стартапів, оскільки Вільнюс, на відміну від Києва, ставить на інновації. Зокрема, під час нещодавнього відкриття LITEXPO, в рамках якого відбулася конференція «Розумна Литва» та було розказано 50 історій успіхів Литви, президент Даля Грібаускайте підкреслила, що Литва має завжди бути швидкою, оскільки вона надто маленька, щоб дозволити собі повільний розвиток, а тому «Литва має бути винахідливою, оскільки тільки будучи динамічною, креативною та відважною, невелика держава може вистояти в умовах сучасного геополітичного тиску та залишатися конкурентоспроможною і видимою у світі»²⁷.

У відносинах із Литвою Україна має вибір, або й надалі залишатися слонем у сувенірній лавці, або ж синхронізувати сучасні підходи до ведення бізнесу та розвитку інновацій із Литвою

Тож у відносинах із Литвою Україна має вибір, або й надалі залишатися слонем у сувенірній лавці, або ж синхронізувати сучасні підходи до ведення бізнесу та розвитку інновацій із Литвою. Вочевидь,

²⁵ Александр Изгородин, *Перспективы сотрудничества между Литвой и Украиной*, http://people2people.com.ua/uploads/LT_Ukraine.pdf ; *Литва готова допомогти українському бізнесу вийти на європейські ринки*, <http://kiev-chamber.org.ua/uk/17/379.html>

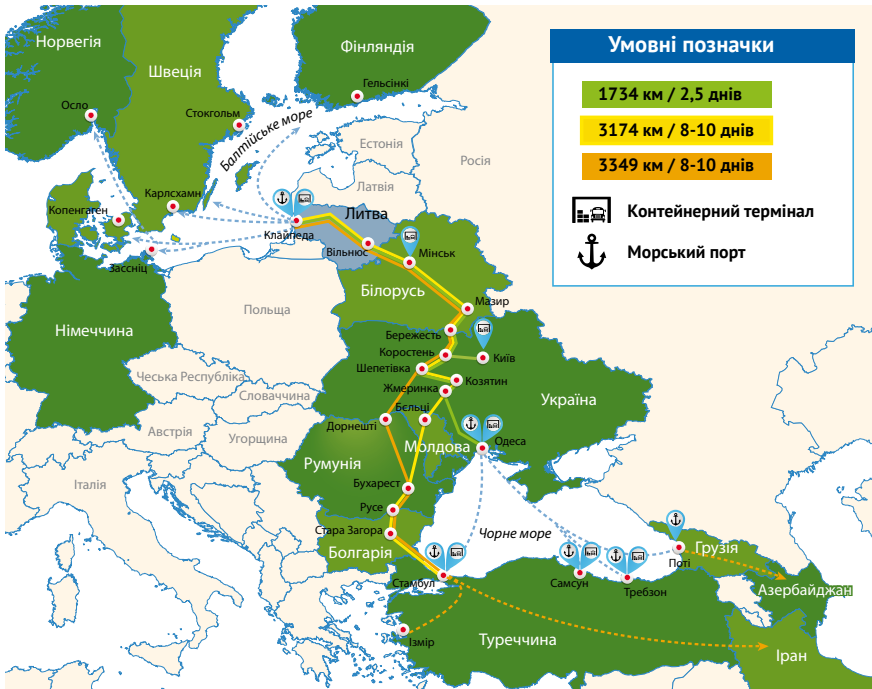
²⁶ Александр Изгородин, *Перспективы сотрудничества между Литвой и Украиной*, http://people2people.com.ua/uploads/LT_Ukraine.pdf - p. 17-23; 29-30.

²⁷ Prezidentė: Lietuva per mažą, kad vystytųsi lėtai, <http://vz.lt/ismani-lietuva/2016/11/04/prezidentelietuva-per-mazakad-vystytusilėtai#ixzz4P2lwsoY3>

затребуваним є вихід на Литву не тільки УСПП, а й Асоціації «ІТ України». До того ж треба розуміти, що Литва має вагомого конкурента по сусідству – Естонію, яка давно захопила уми українських айтішників.

Допоки співпраця в ІТ-секторі та розвитку інноваційних проєктів лише окреслюється, обидві сторони мають шанс активізувати транспортний маршрут «Viking» між портами Чорноморськ-Клайпеда.

Малюнок 1. Транспортний маршрут «Viking» між портами Чорноморськ-Клайпеда

Джерело: Container Train «Viking train»²⁸

²⁸ <http://cargo.litrail.lt/en/viking-train>

Цей амбітний проект залізниць трьох держав – України, Білорусі та Литви – з перевезення вантажу від Чорного до Балтійського моря реалізовується від 2003 року. Так, головний маршрут Чорноморськ-Київ-Мінськ-Вільнюс-Клайпеда, що складає 1734 км має долатися за 54 години. Тож його привабливість, за задумом, полягає у швидкості та економічності у порівнянні з іншими маршрутами перевезення вантажу з Азії до Скандинавських країн. У часи китайського буму та зростання змагання за фонди КНР і залучення в реалізацію проекту «Нового шовкового шляху», «Viking» має усі шанси привабити інвесторів та клієнтів. Однак для цього Україні потрібно завершити реформу митниці і гарантувати, що митні процедури не гальмуватимуть поставку вантажу. Перевірка потягу на литовсько-білоруському кордоні триває 30 хвилин. Тому серед викликів цього проекту – промотування і реклама самого маршруту та послуг, щоб збільшити навантаження, а також ліквідація усіх перепон під час проходження митного контролю в українських портах. Слід також брати до уваги перспективи розширення проекту на Туреччину, що може реалізуватися як через використання головного маршруту, так і через прокладання маршруту через Болгарію, Румунію та Україну далі до Клайпеди²⁹. Над пошуком рішень працюють дипломати усіх заангажованих країн.

У питаннях транспортного та інфраструктурного співробітництва з Литвою Україні потрібно ефективно і без зволікань виконати домашнє завдання з реформи митниці

Таким чином, у питаннях транспортного та інфраструктурного співробітництва з Литвою Україні потрібно ефективно і без зволікань виконати домашнє завдання з реформи митниці. До слова, литовські експерти близько 10 років допомагали українцям у цій сфері в рамках окремого проекту. На сьогодні контакти між митницями тривають, але без експертів на місцях. Києву слід зрозуміти, що «Viking» стане привабливим тільки тоді, коли потенційні клієнти не лякатимуться кількості кордонів та різних митних процедур, що їх треба пройти. Тому короткостроковою ціллю відповідних міністерств і відомств має стати реклама швидкісного перетину кордону не тільки на білорусько-литовській, а й на українських ділянках. Зволікання можуть призвести до успішнішого розвитку альтернативних цьому

²⁹ Container Train "Viking train"; <http://cargo.litrail.lt/en/viking-train>

маршрутів – залізницею через Росію та Білорусь до Литви і Скандинавії або ж автострадою через Туреччину-Польщу до Скандинавії. Навряд чи самоізоляція України і виліт її поза транзитну сітку сучасного шовкового шляху з Азії до Європи в інтересах української держави, економіка якої і без того має мало стимулів для додаткового розвитку.

Вище уже згадувалося, що, на думку литовського бізнесу, українці можуть збільшити експорт біопалива до Литви і звідти на інші ринки ЄС. Тут слід розуміти, що збільшення частки біопалива в енергетичному секторі Литви – це важлива частина реформи енергетичного сектору, спрямована на забезпечення повної енергетичної незалежності Литви від Росії. Інші її складові – це побудова LNG терміналу в Клайпеді; проект побудови регіонального газопроводу з поставок газу з LNG терміналу до Польщі (і, можливо, України, в рамках побудови газопроводу GIPL або використання газопроводу Білорусі); поставка електроенергії з Польщі та Швеції; енергозбереження. За декілька років за наявності політичного консенсусу литовцям вдалося не тільки позбавити Газпром монопольного впливу на енергетичну систему країни, а й повністю реформувати газотранспортну систему. Зменшилося й споживання газу (від 3,34 млрд куб. м у 2011 році до 2,65 млрд куб. м 2015 року, цього ж року може знизитися до 2 млрд куб. м)³⁰. Клайпедський термінал при повній потужності може виробляти до 4 млрд куб. м газу, тож надлишок може або використовуватися при створенні спільного енергетичного ринку в Балтійському регіоні, або ж експортуватися до України. Київ уже висловив зацікавлення поставками газу з Литви. Окрім згаданих маршрутів імпорту газу через Польщу (в далекій перспективі) та Білорусь (з використанням схем заміщення), розглядається можливість використання залізниці з га-

За декілька років за наявності політичного консенсусу литовцям вдалося не тільки позбавити Газпром монопольного впливу на енергетичну систему країни, а й повністю реформувати газотранспортну систему

30 *Vija Pakalkaitė, Lithuania's Strategic Use of EU Energy Policy Tools: A Transformation of Gas Dynamics, September 2016: the Oxford Institute for Energy Studies, <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2016/09/Lithuanias-Strategic-Use-of-EU-Energy-Policy-Tools-A-transformation-of-Gas-Market-Dynamics-NG-111.pdf> - p. 30.*

зоперевалочної станції у Клайпедському порту (попередній термін введення в експлуатацію – серпень 2017 року)³¹.

Якщо будівництво LNG терміналу дозволило не тільки диверсифікувати поставки газу, а й розірвати зашморг Газпрому і повністю перезапустити енергетичний сектор Литви, то збільшення частки біопалива та інші заходи з енергозбереження уже дозволили знизити ціну на електроенергію (на 13%) та опалення (на 20%)³². З огляду на це, українцям слід пильніше придивитися до литовського досвіду. Особливо це стосується невеликих обласних центрів. Наприклад, Чернігів міг би скористатися з досвіду Каунаса (кількість населення в цих містах складає близько 300 000 осіб). Каунас уже написав свою історію успіху з переходу на біоенергію. До 2012 року місто, як і решта країни, використовувало газпромівський природний газ. За наступні три роки влада міста повністю змінила підхід – і сьогодні 80% поставок енергії здійснюють три заводи з виробництва біоенергії, збудовані за цей період. Це також вплинуло на ціну – тепер мешканці міста платять на 40% менше за спожиту електроенергію та опалення³³. В Україні, де підняття тарифів на комунальні послуги стало єдиною відчутною зміною протягом останніх двох років, диверсифікація джерел енергії і зростання використання відновлюваних джерел енергії може не тільки зменшити фінансове навантаження на домогосподарства, а й зняти надмірну соціальну і політичну напругу довкола цього питання³⁴. Окрім того, це також стимул для розвитку місцевого бізнесу, приваблення інвестицій та збільшення кооперації³⁵. Для великих населених пунктів це також спосіб утилізації міського сміття. Так, Вільнюс розробив проект із будівництва когенераційної ТЕЦ, яка використовуватиме непридатне до переробки міське сміття та біомасу. Проект підтри-

31 За матеріалами Посольства України в Литовській Республіці.

32 *Lithuanian PM introduces economic priorities for 2016*, 15/10/2015, <http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=111695>

33 *Nordic Baltic Bioenergy Conference*, 19-21 April 2016, <https://nordicbalticbioenergy.eu/wp-content/uploads/programme.pdf> - p.6.

34 *Щодо української ситуації див.: REMAP-2030, Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні до 2030 року*, http://sae.gov.ua/sites/default/files/UKR%20IRENA%20REMAP%20_%202015.pdf

35 *BALTPOOL biomass exchange platform*, <http://www.baltpool.lt/en/>

мала Європейська Комісія³⁶. Україні такий досвід Литви може бути цікавий і корисний, тому слід заохочувати до співпраці представників місцевих органів влади обох країн та заохочувати інвесторів.

Нереалізованим поки що лишається потенціал співпраці в рамках проекту нафтопроводу Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ. Про перспективи його використання йшлося в дорожній карті стратегічного партнерства між Україною та Литвою до 2016 року. Її узгодили президенти обох країн восени 2014 року³⁷. Також відкритою лишається доля постачання електроенергії з України до Литви. Проект загальмувався ще наприкінці 2000-х через позицію Білорусі³⁸. Економістам та енергетикам України та Литви варто зробити розрахунки щодо зисків, які отримає Білорусь у випадку реалізації спільно розроблених ще в другій половині 2000-х років проектів зі створення альтернативних російським шляхів енергопостачання. Тоді ініціатором виступав президент Литви Валдас Адамкус. З огляду на складну економічну ситуацію в Білорусі сьогодні та постійні «нафтові війни» по лінії Лукашенко-Путін, а також зацікавлення Мінська в українській електроенергії, дипломатам трьох сторін, спадкоємцям ВКЛ, слід докласти зусиль, щоб знайти взаємовигідний варіант співпраці. До того ж Білорусі навряд чи варто побоюватися захоплення українського ринку палива Литвою. Імпорт білоруських нафтопродуктів у кілька разів перевищує за сумою імпорт литовських нафтопродуктів в Україну (за показниками 2015 року –

Нереалізованим поки що лишається потенціал співпраці в рамках проекту нафтопроводу Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ. Про перспективи його використання йшлося в дорожній карті стратегічного партнерства між Україною та Литвою до 2016 року

36 *EC approves state aid for bioenergy CHP project in Lithuania, 20/09/2016, <http://biomassmagazine.com/articles/13713/ec-approves-state-aid-for-bioenergy-chp-project-in-lithuania>*

37 *Україна-Литва все ще вірять в перспективи труби Одеса-Броди – документ, 25/11/2014, <http://www.eurointegration.com.ua/news/2014/11/25/7028120/>*

38 *Олександр Турчинов: Прямі поставки української електроенергії до Литви можливі лише при вирішенні питання транзиту з Білоруссю, 26/11/2009, http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243179585&cat_id=244314412*

\$ 1 млрд 733,443 млн та \$ 413,913 млн відповідно)³⁹. При цьому не можна не відзначити, що представництво PKNORLENS.A., яке на початку 2016 року перебрало на себе зобов'язання ORLEN Lietuva, докладає усіх зусиль, щоб збільшити поставки та розширити асортимент нафтопродуктів із Литви на український ринок, привчаючи українських водіїв до сертифікованого, відповідно до норм ЄС, бензину, біопалива та дизельного пального.

2.3. РОЗБУДОВА БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ СПІВПРАЦІ

Литва входить до переліку країн, які найактивніше допомагають реформувати безпековий та оборонний сектори України сьогодні⁴⁰. Ця допомога надається як в рамках двосторонньої та багатосторонньої співпраці, так і по лінії НАТО. Литва бере участь у діяльності об'єднаної координаційної комісії з питань реформи МО України (серед інших учасниць цього формату – США, Велика Британія, Канада). Комітет складається з 13 тематичних підкомітетів, у яких розробляють питання реформи оборони та налагодження військової співпраці між сторонами. Литва також є єдиною державою, яка 2016 року передала Україні летальну зброю – близько 150 тонн патронів. Литва має власне виробництво патронів, тому передача була можливою і не потребувала узгодження з іншими країнами НАТО. Сприяла цьому співпраця між посольствами та міністерствами оборони (щоправда, на проведення операції знадобилося близько двох років). Україні передали патрони, які «не були потрібні Литві», оскільки зброя радянського зразка не використовується після переходу литовських збройних сил на стандарти НАТО. Таким чином, Вільнюс створив прецедент і дав приклад іншим країнам Альянсу продемонструвати свій рівень підтримки України.

Литва входить до переліку країн, які найактивніше допомагають реформувати безпековий та оборонний сектори України сьогодні

³⁹ Україна за 8 мес. імпортувала 4,5 млн тонн нафтопродуктів на \$1,9 млрд, 06/09/2016, <http://interfax.com.ua/news/economic/368120.html>

⁴⁰ Андрій Загороднюк: «Україна і НАТО. Як досягнути українському війську стандартів Альянсу», в ефірі радіо «Свобода», 26/06/2016, <https://defense-reforms.in.ua/news/ukraina-i-nato-yak-dosyagnuti-ukrainskomu-vijsku-standartiv-alyansu>

Важливою складовою литовської політики щодо України в контексті зміцнення регіональної безпеки є послідовне сприяння поглибленій співпраці між Україною та НАТО. Євроатлантичні аспірації Києва підтримує міністр закордонних справ Литви Лінас Лінкявічюс та литовські дипломати на всіх міжнародних майданчиках. За словами міністра, Україна є одним із ключових партнерів НАТО. Київ може очікувати, що Литва усіляко дбатиме про зростання політичного діалогу та практичної співпраці між сторонами⁴¹. Від 1 січня 2015 року Посольство Литовської Республіки в Україні виконує функції контактного посольства НАТО в нашій державі. Нещодавно було ухвалене рішення про те, що Посольство виконуватиме ці функції до кінця 2018 року. Це означає, що Київ зможе розраховувати на підтримку литовської сторони в період найбільших реформ, які відбуватимуться в МО відповідно до реалізації Стратегічного оборонного бюлетеня. Зокрема, можна очікувати, що Посольство й надалі виступатиме ініціатором різних програм, спрямованих на покращення рівня обізнаності населення України про НАТО (це можуть бути просвітницькі заходи, співпраця зі ЗМІ та громадськими організаціями, форуми і програми для студентів тощо; протягом попередніх двох років Посольство взяло участь у 78 тематичних заходах⁴²). Відповідно, можна порадити використати такий досвід Посольства при доопрацюванні проекту Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки, яким опікується служба віцепрем'єр-міністра України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Також слід врахувати, що як контактне посольство НАТО в Україні воно займається логістикою, моніторингом та аналітикою питань, що стосуються співпраці Альянсу та України. Важливою складовою його діяльності є також координація співпраці посольств країн-членів НАТО в Києві. З цією метою організуються

Київ зможе розраховувати на підтримку литовської сторони в період найбільших реформ, які відбуватимуться в МО

41 *Lithuanian Foreign Minister: "Cooperation with NATO helps to strengthen Ukraine's security"; 2/12/2015, <https://www.urm.lt/default/en/news/lithuanian-foreign-minister-cooperation-with-nato-helps-to-strengthen-ukraines-security>*

42 *Новини Посольства Литовської Республіки в Україні, 12/10/2016, <https://ua.mfa.lt/ua/ua/news/predstavnitstvo-litbi-b-ukran-she-dba-roki-bikonubatime-funks-kontaktного-posol-jstba-nato->*

регулярні брифінги та зустрічі послів, на яких погоджується спільна комунікаційна стратегія стосовно НАТО в Україні. Для литовських дипломатів важлива дипломатична синергія з іншими посольствами у Києві. Тож, якщо для пересічних українців вагомими є кампанії з інформування та просвітництва щодо Альянсу, які ініціює Посольство Литви, то для інших дипломатичних представництв та МЗС України – важливою є роль координатора, яку литовці відіграють у питаннях спільної політичної оцінки співпраці Україна–НАТО та виконання узгодженого порядку денного.

Для української сторони особливо важливою є допомога литовських інструкторів у реформі сержантського корпусу ЗСУ

Поза тим, підтримка литовців базується на кількох стовпах: визначення сфер співпраці в рамках НАТО, делегування в Україну своїх експертів (близько 50 інструкторів допомагають реформувати ЗСУ), участь у трастових фондах, військове навчання та тренування українських військовиків, розвиток тристоронньої ЛИТПОЛУКРБРИГ, лікування поранених українських військовиків у Литві. Загалом же йдеться про 14 проектів, які реалізуються або самостійно, або ж разом з іншими державами⁴³. Литовці надають допомогу новоствореним силам спецоперацій. Для української сторони особливо важливою є допомога литовських інструкторів у реформі сержантського корпусу ЗСУ. Сержантська ланка в Україні не така ефективна, як в арміях західних країн. Оскільки ЗС Литви розвивалися з радянського фундаменту, то литовцям добре відомий трансформаційний етап і покеровість розвитку військових підрозділів за стандартами НАТО. Про це також говорив литовський військовий експерт Маріус Шульга, коментуючи запуск реформи системи матеріального забезпечення ЗСУ навесні 2015 року. Зокрема, як приклад визначався литовський досвід із забезпечення кожного військовослужбовця

⁴³ *Mans Hanssen, International support to security sector reform in Ukraine. A mapping of SSR projects. – Stockholm:Folke Bernadotte Academy, 2016. – accessed: <https://fba.se/contentassets/9f9daa3815ac4adaa88fd578469fc053/international-support-to-security-sector-reform-in-ukraine---a-mapping-o....pdf> - p. 89.*

новою екіпіровкою та єдиним кінцевим бойовим комплектом за стандартами НАТО, а не СРСР⁴⁴.

Тож литовський досвід передається кількома шляхами. По-перше, завдяки підготовці українських інспекторів, насамперед, на базі навчального центру «Десна» (але також і в Яворові та у Хмельницькому). По-друге, шляхом запрошення на навчання до Литви (також офіцери мають змогу навчатися в Балтійському оборонному коледжі в Тарту (Естонія) – БАЛТДЕФКОЛ, де відбувається підготовка офіцерів Балтійських країн за стандартами НАТО від 1998 року). Литовці розуміють значення військової освіти для кшталтування нового війська – литовські офіцери, включно з радянськими, отримували західну освіту. Тому навчання українських офіцерів в Литві та Естонії – це важлива складова наданої Вільнюсом підтримки (зі зростанням бюджету оборонного відомства збільшиться й кількість вишколених за цією програмою українців; інший фактор, що визначає кількість охоплених програмою українців, – кількість військовиків із достатнім рівнем володіння англійською мовою для навчання за кордоном). Освітня складова включає також допомогу у розробці програм для українських військових ВНЗ, що передбачає зміну навчальних планів та їхню адаптацію до освітніх стандартів країн-членів НАТО. По-третє, також передається досвід багатонаціональної співпраці між країнами-членами і тими, що є поза Альянсом, отриманий Литвою до 2004 року.

Постання ЛИТПОЛУКРБРИГ є найкращим прикладом співпраці в цьому форматі. У його основу покладено досвід литовсько-польського батальйону (був включений до сил швидкого реагування ЄС у 2000 році) і також використано досвід польсько-українського батальйону (1998-2010 роки; спільний формат за участі також литовців використовувався під час участі в місії НАТО (KFOR) у Косово). Важливе підґрунтя для співпраці було закладено й в Афганістані. У 2007 році оборонні відомства погодили участь українського миротворчого персоналу (медиків) у складі литовського контингенту в Афганістані,

Постання ЛИТПОЛУКРБРИГ є найкращим прикладом співпраці в оборонному форматі

⁴⁴ Прес-брифінг, 23/04/2015, <http://uacrisis.org/ua/23299-ukrainian-ukrayinski-vijskovi-matimut-ekipirovku-nablizhenu-do-standartiv-nato-vzhe-tsiyeyi-oseni-vijskovi-eksperti>

що було черговим доказом високого рівня співпраці між державами. Тристороння ЛИТПОЛУКРБРИГ миротворча бригада, таким чином, є черговим кроком на шляху поглибленого співробітництва (відповідну угоду після довгих зволікань сторони підписали 19 вересня 2014 року, до реалізації приступили восени 2015 року). Бригада уже зібрала овації громадян під час парадів у Варшаві та у Києві у 2016 році. Серед завдань, винесених на перший рік її існування, головне – підготуватися до сертифікації щодо набуття вищої оперативної готовності у грудні. З цією метою командування ЛИТПОЛУКРБРИГ також узяло участь у командно-штабних навчаннях «Кленова арка – 2016», що відбулися на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки у першій половині листопада 2016 року. Основна мета – це підготуватися до виконання операцій із кризового реагування та з підтримку миру. Українському батальйону, який входить до складу тристоронньої бригади, в навчаннях допомагають міжнародні інструктори з Об'єднаної багатонаціональної групи з підготовки (JMTG-U). Наразі не йдеться про те, що заснована як миротворча ця бригада буде виконувати інші завдання (щоправда, є згадки про те, що вона може стати основою чергової бойової групи ЄС). Якою б не була подальша доля бригади, важливо, що вона вже є моделлю залучення українських військовослужбовців до постійної співпраці з країнами НАТО в рамках спільного військового з'єднання. Для офіцерів це означає практичне і ґрунтовне ознайомлення з штабними процедурами та порядком дій НАТО. В умовах переходу ЗСУ на стандарти НАТО цей досвід є неоціненним⁴⁵.

Таким чином, військова співпраця з Литвою відкриває перед Україною перспективу тісної співпраці з країною НАТО без членства в НАТО. Влітку цього року українські артилеристи з 80-ої десантно-штурмової бригади ВДВ вперше взяли участь у міжнародних артилерійських маневрах – тактичному навчанні «Полум'яний грім 2016» (Flaming Thunder 2016) у Литві. При цьому українське командування відзначило зростання інтересу в країнах НАТО до до-

⁴⁵ *Інтерв'ю з міністром оборони Литовської Республіки Юозасом Олекасом, 2/09/2016, <http://na.mil.gov.ua/36618-lytpolukrbryg-bude-povnistyu-gotovado-vykonannya-zavdan-za-1-2-roky>*

свіду українських артилеристів – учасників АТО⁴⁶. Така увага законотворчому й зумовлена характером війни на Сході України⁴⁷. Зазначений досвід співпраці можна розширювати через розробку проектів із залучення українських військовиків до нордично-балтійських безпекових форматів у рамках реалізації *smart defence* концепції. З огляду на агресивну і непередбачувану політику Кремля щодо Балтійських та Скандинавських країн і велику ймовірність диверсій уже не тільки в повітрі, а й на суші, досвід українських військовиків, отриманий в АТО, уже визнається таким, який слід перейняти північноєвропейським сусідам загалом і Литві, зокрема. Також заслуговує на вивчення початковий етап проникнення російських спецназівців у Крим та на Донбас. Видається, що хвиля біженців із Росії до нордичних країн на початку 2016 року протестувала спільний із Росією кордон. Водночас, постійні залякування Кремля щодо перекидання до Калінінградської області комплексу «Іскандер» (і створення А2/AD ситуації) не тільки провокує політичну напругу, а й не випускає країни НАТО за межі нав'язаного РФ порядку денного. Українські військовики, а особливо розвідка, які уже добре вивчили таку тактику росіян, можуть бути залучені як консультанти литовцями також. Бажаним також було б перейти до спільного (для початку в тристоронньому форматі) оборонного (оперативного) планування з включенням України до спільного безпекового та оборонного простору ЄС. Такий формат співпраці міг би передбачити й можливість для посилення оборонного потенціалу Литви Україною (в середньостроковій перспективі).

Досвід співпраці можна розширювати через розробку проектів із залучення українських військовиків до нордично-балтійських безпекових форматів у рамках реалізації smart defence концепції

Спочатку Майдан, а згодом АТО додали ще один новий компонент до співпраці між країнами – допомогу українським пораненим. Завдяки злагодженій роботі дипломатів обох країн і, особливо,

⁴⁶ *Військовослужбовці ВДВ ЗС України братимуть участь в багатонаціональних тактичних навчаннях «Флеймінг Тандер-2016» в Литві, 30/07/2016, <http://www.mil.gov.ua/news/2016/07/30/vijskovoslužhbovcz-ivd-v-zs-ukraini-bratimut-uchast-v-bagatonacziionalnih-taktichnih-navchannjah-flejming-tander-2016%E2%80%9D-v-litvi-/>*

⁴⁷ *Масштаби російської агресії проти України - <http://iwp.org.ua/ukr/public/2106.html>*

безпосередній участі Посольства Литви в Україні та Почесного консульства Литви у Дніпрі, співпраці між міністерствами оборони та міністерствами охорони здоров'я, а також завдяки виділеному литовським урядом фінансуванню та щирій заангажованості литовських лікарів, уже понад сто поранених українців були відправлені з госпіталів у Дніпрі та Харкові на реабілітацію до Литви. У такий спосіб Вільнюс допомагає впоратись із браком належної кількості реабілітаційних центрів в Україні, пропонуючи послуги Військового реабілітаційного центру у місті Друскінінкай та інших медичних закладів. Відгуки українських військовослужбовців про перебування в Литві свідчать не тільки про хороший медичний догляд, а й про тепле та щире ставлення⁴⁸. Окремим зворушливим моментом є вручення Головнокомандувачем ЗС Литви медалей за оборону українського народу та ЄС, які отримують українці.

Відгуки українських військовослужбовців про перебування в Литві свідчать не тільки про хороший медичний догляд, а й про тепле та щире ставлення

Ще одна проблемна ділянка в українській системі – психологічна реабілітація – також відобразилася в литовських підходах до реабілітації та в пропозиціях допомоги. Йдеться про передавання досвіду з пси-

хосоціальної реабілітації. Певні кроки уже здійснено у співпраці з фахівцями з Дніпровської та Полтавської областей. Допомога здійснюється і по лінії ОБСЄ у співпраці з міністерством соціальної політики України. За словами посла Вайдотаса Верби, ОБСЄ допомагає розробити концепцію державної цільової програми з медичної, психологічної та соціальної реабілітації та адаптації учасників АТО на період до 2020 року. Опрацьовуються підходи з допомоги різним категоріям постраждалих – дітям, цивільному населенню, яке пережило травматичний досвід, військовополоненим, жінкам-військовослужбовцям та іншим. Станом на вересень 2016 року кількість демобілізованих сягала 160 тисяч, із яких щонайменше 20% визначалися як такі, що потребують психосоціальної реабілі-

⁴⁸ Рамунас Шерпетаускас: «Мы помним, как украинцы поддержали нас в 1991-м, сейчас пришло время возвращать долги», 11/05/2016, <http://gordonua.com/news/war/litovskiy-volonter-my-pomnim-kak-ukraincy-podderzhali-nas-v-1991-m-seychas-prishlo-vremya-vozvrashchat-dolgi-131234.html>

тації⁴⁹. З огляду на це, допомога Литви є більш ніж затребувана. До того ж про започаткування цього виду співпраці йшлося й під час засідання спільної комісії з євроінтеграції влітку 2016 року.

Загалом же за 2014–2016 роки Литва надала Україні допомогу на суму 4,5 млн євро, з яких на гуманітарну допомогу було виділено понад 1,18 млн євро. Гуманітарна допомога включає опікування пораненими, допомогу жертвам війни в зоні АТО, постачання медичного обладнання та медикаментів, а також інший гуманітарний вантаж. За сприяння литовських громадських організацій та волонтерів започатковано поїздки школярів та студентів із зони конфлікту до Литви. Розробляється програма допомоги внутрішньо переміщеним особам із Донбасу та Криму. Під впливом подій в Україні розвиваються і давня литовська організація «Союз литовських стрільців», міжнародний волонтерський центр «Blue-Yellow», діяльність яких зосереджена і на допомозі українцям⁵⁰. Гурти «Virpau» та «Skylė» (Браття) не просто вплели український контекст у свій репертуар, а навіть заспівали українською.

⁴⁹ Соціальна безпека в Україні: вітчизняний та зарубіжний досвід, 28/09/2016, <http://www.ukrinform.ua/rubric-presentation/2090730-socialna-bezpeka-v-ukraini-vitciznaniy-ta-zarubiznij-dosvid.html>

⁵⁰ Алла Дубровик-Рохова, Як Литва готується дати відсіч Кремлю, 11/03/2016, <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/v-ochikuvanni-vtorgnennya>

3. ХТО Є ХТО? ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ І ВПЛИВУ

Литва належить до тих країн, в яких ставлення до України не залежить від змін політичних партій при владі. Політика залишається проукраїнською. Окрім того, Київ завжди міг розраховувати на особисту підтримку з боку президентів Литовської Республіки. Добре знається на українській політичній дійсності та проблемах регіону екс-президент Валдас Адамкус. Саме за часів його президентства

Литва належить до тих країн, в яких ставлення до України не залежить від змін політичних партій при владі

(1998-2003 та 2004-2009) було закладено формат регулярних зустрічей між президентами обох країн та випробувано формати тристоронньої співпраці на найвищому рівні між Литвою, Україною та

Польщею. Він тричі відвідав Україну за період Помаранчевої революції. Його участь у круглому столі у грудні 2004 року сприяла знаходженню порозуміння між кандидатами в президенти України, особливо, з огляду на довіру, якою він користувався в тогочасного президента України Леоніда Кучми. За відстоювання європейських цінностей та підтримку, виказану українцям у складний період, президент Адамкус був нагороджений премією «Людина-року 2005». Згодом президент Литви виступав за ухвалення рішення щодо надання Україні та Грузії перспективи членства в НАТО на Бухарестському саміті НАТО у 2008 році. Близько приймаючи розкол політичних сил, які прийшли до влади в результаті Майдану, литовський політик звертав увагу на руку Кремля в українських внутрішніх конфліктах і вже у грудні 2010 року попереджав українців: «Не сподівайтесь, що Росія заспокоїться і зменшить свою активність в українському питанні. Подобається нам це чи ні, але політичний вплив Росії на Україну найближчим часом матиме відчутну вагу. Якщо ви не згодні з такою ситуацією, слід із цим боротися»⁵¹.

Президент Литовської Республіки Даля Грібаускайте далі веде політику максимальної приязні, небайдужості та заангажованості щодо України, яку розпочали її попередники. Вона багато зробила для підтримки проєвропейського вектору України у 2013 році,

⁵¹ *Альона Гетьманчук, Сергій Сидоренко, «Валдас Адамкус: 'Не сподівайтесь, що Росія заспокоїться'», 3/12/2010, http://gazeta.dt.ua/POLITICS/valdas_adamkus_ne_spodivaytesya_scho_rosiya_zaspokoyitsya.html*

особливо ж під час підготовки до проведення Вільнюського саміту. Надалі президент Грібаускайте тримала руку на пульсі другого Майдану та всіляко добивалася підтримки України в ЄС. Очікувано, вона була однією з топ-політиків ЄС, хто взяв участь у Марші гідності в Києві в річницю розстрілів на Майдані – 22 лютого 2015 року. Українці таку підтримку цінують і завжди позитивно оцінюють діяльність президента Литви. За відстоювання інтересів України на вищому міжнародному рівні та підтримку територіальної цілісності і проєвропейського руху України Даля Грібаускайте була нагороджена премією «Людина року-2014». Сповненими символічного значення є її щорічні привітання українського народу з Днем незалежності, які звучать українською мовою. Важливими є послідовне і постійне відстоювання президентом позицій України на міжнародній арені та викривальна політика дій Росії в Криму та на Сході України. Промови президента Литви часто є навіть гострішими щодо Росії, ніж промови українського президента. Тож сьогодні президент Даля Грібаускайте є тим європейським політиком, хто терпляче нагадує країнам ЄС про загрози з боку Росії та говорить про неможливість входити в коаліцію з Росією-агресором для боротьби з ІДІЛ. Тим самим вона нагадує європейцям про те, що політика щодо Росії має бути жорсткою і не може розвиватися в рамках формули «співпрацюємо, де можемо, зупиняємо, де мусимо». Водночас, Даля Грібаускайте є тією європейською лідеркою, яка повсякчас закликає українців, попри всі труднощі і перешкоди, триматися проєвропейського курсу. У зверненні до українців з приводу результатів референдуму в Нідерландах вона ще раз наголосила на тому, що «ніхто не може стояти на шляху України до Європи, тому що Україна завжди була в Європі і завжди там залишатиметься» і що «Литва та вся Європа будуть на вашому боці»⁵².

Даля Грібаускайте є тією європейською лідеркою, яка повсякчас закликає українців, попри всі труднощі і перешкоди, триматися проєвропейського курсу

Така позиція президента Литовської Республіки посилюється діяльністю міністра закордонних справ Лінаса Лінкявічюса. За роки російської агресії міністр неодноразово продемонстрував,

⁵² Грібаускайте – українцям: «Не час ставити під сумнів євровибір», 7/04/2016, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/04/7/7104687/>

що Україна завжди може розраховувати на підтримку литовців чи то в Радбезі ООН (Литва мала статус непостійного члена Ради Безпеки ООН в 2014-2015 роках), чи то у питаннях запровадження санкцій ЄС проти РФ та розширення санкційного списку. Незважаючи на те, що Литву зараховують до трійки країн, які найбільше постраждали від санкцій проти Росії⁵³, Вільнюс залишається адвокатом продовження санкцій в ЄС. Окрім того, з ініціативи литовців до санкційного списку було внесено осіб, обраних до Держдуми Росії з Криму. Литва, географічні контури якої нагадують контури кримського півострова, була однією з тих держав, які підтримали заяви українського МЗС щодо нелегітимності виборів у Криму ще до їхнього проведення. Також Вільнюс є послідовним прихильником запровадження безвізового режиму з Україною. Підтримка в цьому дразливому питанні з боку литовців є важливою в умовах постійного відкладання питання прийняття потрібного рішення щодо лібералізації візового режиму в ЄС. Тим часом Литва залишається однією з небагатьох країн, яка не зменшує, а навпаки щороку збільшує кількість виданих віз громадянам України. Це відображено й у проведеному неурядовою організацією «Європа без бар'єрів» рейтингу консульств країн Шенгенської угоди. У ньому Литва визначена як одна з трьох найбільш дружніх щодо громадян України держав⁵⁴.

Плідна співпраця між країнами є також заслугою діяльності Посольства Литовської Республіки в Україні. Важливо, що успішна естафета передається від ротації до ротації. Хто би не обіймав посаду посла, Київ може бути впевнений, що на вулиці Буслівській завжди знайде справжнього приятеля України. При цьому колишні послы, навіть полишивши Київ, далі підтримують нашу державу. Тому і Посол Альгірдас Кумжа (2006-2009), і Посол Пятрас Вайтекунас (2010-2014) можуть бути нами зараховані до послідовних прихильників України, які не просто ґрунтовно обізнані з внутрішньополітичною ситуацією нашої держави та характером двосторонніх відносин, а й які працювали в нашій державі в період карколомних

53 Аналітики назвали три країни ЄС, які найбільше постраждали від санкцій проти Росії, 7/11/2016, <http://tyzhden.ua/News/177894>

54 Рейтинг консульств Шенгену: три «позитивні» країни, Польща – серед найгірших, 10/03/2016, <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/03/10/7045998/>

змін. Посол Вайтекунас та Посол Латвії Аргіта Даудзе перебували в Криму під час російської анексії. За «дипломатичну сміливість», проявлену в ті дні, Посол Вайтекунас отримав титул «Людина року-2014» у Литві. Його оцінка ситуації і те, що він, дипломат країни ЄС, провів три тижні в Криму, намагаючись забезпечити безпеку мешканцям півострова, були неоціненними. Тоді він також дав українській владі досконалу пораду: «Президента Путіна не можна перемогти залізом, але його можна перемогти залізною волею»⁵⁵. Водночас, надзвичайно багато для розвитку безпекової, економічної та культурної співпраці робить теперішній очільник посольства – Посол Маріус Януконіс (2015-; дипломатичну роботу в Україні розпочав у 2010 році як Повноважний міністр, заступник глави місії). Відкритість, щира підтримка, високий професіоналізм Посла та інших співробітників Посольства – це ще одне пояснення того, чому Литві вдалося стати по суті топ-адвокатом України в ЄС сьогодні.

Водночас, українська влада не повинна обманювати себе і сприймати проукраїнську політику Вільнюса як прояв «політичного романтизму». Політика Литви більш ніж прагматична. Водночас, високопосадовці литовського походження в

Українська влада не повинна обманювати себе і сприймати проукраїнську політику Вільнюса як прояв «політичного романтизму». Політика Литви більш ніж прагматична

європейських та міжнародних інституціях в Україні добре обізнані зі справжнім станом речей і добре усвідомлюють досягнення українців у проведенні реформ. Тому Києву доречніше сприймати Вільнюс не в рамках формули «їм нема куди подітися, вони нам і так допоможуть», а як партнера, євроінтеграційний досвід якого може бути використаний для ефективнішої імплементації УА та ПВЗТ з ЄС. При цьому українській стороні варто взяти до уваги впливовість бізнес-асоціацій у Литві і важливу політичну традицію, якої навіть близько не спостерігається в Україні: ухвалювати важливі соціально-економічні рішення консенсусом. Саме на це спрямована діяльність Тристоронньої ради, до складу якої входять представники уряду, бізнесу та профспілок. Ця інституція працює

⁵⁵ *Тетяна Ярмошук, Путіна можна перемогти залізною волею – посол Литви, 11/03/2014, <http://www.radiosvoboda.org/a/25292440.html> ; Тарас Ібрагімов, Крим перетворюють на валізу без ручки, 1/07/2015, <http://krymsos.com/news/55b4e03ed284b/>*

для зміцнення соціального партнерства та соціального діалогу в Литві. І хоч у полі її зору немає питань зовнішньоекономічної діяльності, та все ж у питаннях просування українського бізнесу в Литві її діяльність має братися до уваги. Ще однією особливістю литовських традицій є порівняно слабкий рівень впливу неурядових організацій (навіть попри те, що уряд ухвалював окрему стратегію з розвитку громадських організацій декілька років тому). Натомість як радників і консультантів часто використовують експертів із наукових інституцій. Також урядовцями котируються їхні напрацювання. Тому під час пошуку партнерів у Литві слід насамперед вивчити наукові осередки, консалтингові компанії, університетські кафедри, звернувши увагу на напрямки діяльності їхніх працівників. З огляду на це, і в розбудову українсько-литовських горизонтальних зв'язків більше заангажовані різні державні інституції або агентства з литовського боку та неурядові організації з українського боку⁵⁶.

Українська меншина в Литві та литовська меншина в Україні значною мірою сприяють поширенню м'якої сили своїх вітчизн

Українська меншина в Литві та литовська меншина в Україні значною мірою сприяють поширенню м'якої сили своїх вітчизн. Сформовані переважно в другій половині ХХ століття, обидві громади сьогодні тримаються на активності представниць

і представників першого покоління, тобто тих, хто з різних причин переїхав до Литви або до України в радянський період. У Литві оселилися українці, які переважно потрапили до неї як військово-службовці або ж працівники Ігналінської атомної станції. Литовська ж громада в Україні формувалася кількома шляхами: литовці їхали працювати на шахти або заводи в містах Південно-Східної України, литовки виїздили вслід за чоловіками після завершення терміну їхньої роботи в Литві, заслані до Сибіру литовці після спливання терміну ув'язнення намагалися оселитися поближче до батьківщини, повертатися до якої було заборонено, а тому за нову малу вітчизну обирали Україну. Обидві громади сьогодні практично не

⁵⁶ Перелік реалізованих протягом 2014-2016 років проектів див.: *Development Cooperation and Democracy Promotion Programme*, <https://orangeprojects.lt/en/ukraine/ukraine-projects> ; *Gustav Gressel, Keeping up appearances: how Europe is supporting Ukraine's transformation, October 2016*, http://www.ecfr.eu/page/-/ukraine_audit_pdf.pdf. – pp. 86-87.

поповнюються і є доволі нечисленними: українців у Литві нараховується до 16 тисяч; литовців в Україні – близько 7 тисяч. Цікаво, що вступ Литви до ЄС не привів до хвилі повернення українських литовців до прабатьківщини. Зростає натомість кількість українців – трудових мігрантів у Литовській Республіці. Близько 5 тисяч українців працює на будівельних роботах та на верфі (корабельники традиційно приїздять з українських південних областей). Збільшується також кількість українських студентів у литовських університетах (на сьогодні близько 400 студентів, більшість яких отримують стипендію литовського уряду). Наскільки інтегрованими будуть новоприбулі в життя української громади в Литві залежить від координаційної роботи Посольства та відкритості українських громад у литовських містах. Подібні процеси спостерігаються й у випадку литовців в Україні. До нашої держави також переїхало чимало громадян Литви, які обійняли тут високі управлінські посади або ж, як колишній міністр економічного розвитку Айварас Абромавічюс, провадять тут активну публічну діяльність. Наскільки вони цікавляться життям литовської громади в Україні чи ж обмежуються спілкуванням винятково з Посольством Литовської Республіки, питання відкрите. Відомо лише, що литовський бізнес є важливим спонсором проектів, які реалізує Громада литовців в Україні загалом і Київське товариство литовської культури ім. Майроніса, зокрема. Водночас, відбувається ще один процес, на який слід уже українському бізнесу звернути увагу. Київ поступово перетворюється на транспортний хаб для литовців. Через українську столицю прямують литовці до Азії, на Близький Схід, в Грузію, Казахстан, Туреччину. Українці також уже опанували зручне авіасполучення через Вільнюс до різних куточків ЄС.

Сьогодні для українців Литви важливою складовою діяльності є поширення інформації про Україну, приваблення уваги до українських подій, ініціювання заходів зі збору коштів. Плідною є співпраця між українською громадою у Вільнюсі (її діяльність лежить на плечах Наталі Шертвітене) та посольством України в Литовській Республіці. Важливим центром українського життя у Вільнюсі є також Українська греко-католицька церква Пресвятої Трійці. Діяльність громади фінансується коштом литовського уряду та органів самовряду-

Сьогодні для українців Литви важливою складовою діяльності є поширення інформації про Україну, приваблення уваги до українських подій, ініціювання заходів зі збору коштів. Плідною є співпраця між українською громадою у Вільнюсі та посольством України в Литовській Республіці

вання⁵⁷. З огляду на нечисленність української меншини, саме Посольство бере на себе левову частку роботи з промотування України. Це стосується як проведення культурних заходів, так і налагодження контактів із литовською владою, бізнесом, різними інституціями тощо. Впродовж 2014-2016 років було проведено чимало заходів – аукціони зі збору коштів для гуманітарної допомоги, виступ Руслани у Вільнюсі в день незалежності 2014 року та Джа-мали у червні 2016 року, фотовиставки тощо. Урочистості з нагоди Дня Державного Прапора України відвідують не тільки представники влади, а й литовська громадськість. Поява українського прапора в публічному просторі литовських міст, на різних акціях із підтримки України та урочистих демонстраціях із нагоди національних свят стала проявом солідарності литовців і українців.

Литовська меншина в Україні намагається зберегти свою національну ідентичність та передати знання мови і культури третьому поколінню українських литовців

Литовська меншина в Україні намагається зберегти свою національну ідентичність та передати знання мови і культури третьому поколінню українських литовців. Така робота уже багато років ведеться однією з ініціаторок створення Товариства литовців

в Україні Далєю Макаровою, яка почала гуртувати місцевих литовців ще 1990 року, а тепер очолює Громаду литовців в Україні. Громада донедавна була представлена 11 регіональними спільнотами. Внаслідок війни та окупації Криму громада втратила представництва на Донбасі та в Криму (тут існувало два центри – у Сімферополі та Севастополі)⁵⁸. За допомогою Посольства литовці з зони конфлікту мали можливість переїхати до Литовської Республіки. Однак наразі невідомо, скільки громадян України литовського походження залишилися на Донбасі в зоні конфлікту. У 2015 році при посольстві поновила роботу суботня школа з вивчення литовської мови. На відміну від української меншини у Литві, литовська діаспора в Україні у своєму розпорядженні має лише куточки в кімнатах при різних українських закладах (переважно освітніх). У цьому теж полягає відмінність політики уряду Литви щодо національних

⁵⁷ Детальніше: Українці у Лумві, <http://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>

⁵⁸ Детальніше: Товариство литовців України, <http://www.litva.org.ua/news.html>

меншин, інтегрованих у литовський національний простір і підтриманих коштом національного бюджету, та уряду України, який опікування нацменшинами залишає на плечах інших держав. Окрім того, діяльність литовських товариств в Україні показує, наскільки інтегрованими вони є в життя самої Литви. Про це свідчать і постійна участь у фольклорних фестивалях та різних культурних подіях із нагоди національних свят, що відбуваються у Литві, та співучасть у важливих для литовців подіях. Це не тільки святкування національних свят у форматі зборів на площах українських міст, а й, наприклад, участь у написанні загальнонаціонального диктанту з литовської мови, що сприяє збереженню мови та допомагає зміцнювати солідарність литовців, розкиданих по різних країнах світу.

Окремою сферою для зміцнення міжлюдських контактів є баскетбол. Для Литви баскетбол — це друга релігія, це більше ніж політика, це складова ідентичності. Баскетбол є національним видом спорту ще з початку 1920-х років. Сьогодні ж Литва вважається однією з найсильніших баскетбольних націй у світі. В Україні ж баскетбол розвивається лише завдяки підтримці окремих бізнесменів, минуле яких було пов'язане з цим видом спорту. У Литві діти починають грати в баскетбол змалечку. Змагання відбуваються навіть між дитячими садками, а далі є можливість вибрати для дитини професійну спортивну кар'єру. В Україні ж баскетбол лишається частиною шкільної програми з фізкультури і мало коли має вихід на професійну арену. В Литві баскетбол — це частина ділової культури, оскільки відвідування гри — це «must» в графіку бізнесменів, політиків, урядовців. Новозбудовані під ЄвроБаскет-2011, який відбувався в Литві, спортивні арени стали додатковим місцем, де можна полагодити справи, зустрітися з друзями і просто добре провести час. В Україні баскетбол — це скасований ЄвроБаскет-2015 і брак сучасних спортивних арен. В українсько-литовських відносинах баскетбол — це обмін досвідом і взаємовиручка. Генеральним менеджером столичного клубу «Будівельник» уже понад 8 років є колишній віце-президент одного з найсильніших литовських клубів «Жальгіріс» Гедимінас Навікаускас. Він досконало знає міжнародний світ баскетболу і намагається підібрати найбільш вдалі управлінські рішення задля

Для України Литва може стати прикладом розвитку не тільки баскетболу, а й, насамперед, підходу до розвитку спорту і здорового способу життя серед населення

просування «Будівельника». За його керівництва київський клуб уже виходив у Єврокубки. На сьогодні ж відбувається послаблення позицій «Будівельника» в європейській лізі, з огляду на конфлікт на Сході України. Зрештою, однією з причин скасування проведення Євробаскету-2015 в Україні стала розв'язана Росією війна. Страховальники відмовлялися страхувати європейські команди для участі в іграх в Україні, внаслідок чого «Будівельник» не міг провести вдома ігри. Тут на виручку прийшла Литва, де й відбувалися домашні ігри українського клубу. Пізніше ж «Будівельник» відмовився від участі в Євролізі, оскільки вважалося, що ситуацією на сході можуть скористатися суперники, відмовляючись від поїздки в Україну під претекстом «небезпечної та політично нестабільної ситуації». Окрім того, зв'язковою фігурою між українським та литовським баскетболом є зірка світового баскетболу – Арвідас Сабоніс⁵⁹. Він часто приїздить до України, де підтримує розвиток баскетболу як в Києві, так і в Дніпрі. Для України Литва може стати прикладом розвитку не тільки баскетболу, а й, насамперед, підходу до розвитку спорту і здорового способу життя серед населення. До того ж приклад баскетболу – це завжди приклад особливої парадигми мислення, це логіка не тільки гри, а й організації гри, це також комплексний підхід до розвитку спорту як інституції – від дитячої спортивної школи, до команди, клубу, власного виробництва сувенірної продукції та спортивного одягу, реклами та спонсорів. Релевантним також може бути підхід до фінансування спортивних клубів із державного та місцевого бюджетів. Зрештою, баскетбол для Литви – це гордість містечка, міста та цілої країни, а тому органи місцевого самоврядування також включені в промотування спорту, культури вболівальництва та дозвілля.

Двостороння співпраця у сфері молодіжної політики та спорту сприяла обранню віце-президентом Міжурядового комітету ЮНЕСКО з питань фізичного виховання та спорту (CIGEPS) представника України. Ним став Микола Мовчан, заступник профільного міністра. Таке досягнення України розглядається як приклад інтеграції в європейські та міжнародні структури, а також як доказ плідної співпраці відповідних відомств України та Литви. Ця спів-

⁵⁹ У Києві презентували славетну історію литовського баскетболу, 12/10/2015 <https://ua.mfa.lt/ua/ua/news/u-kib-prezentubali-slabetnustoryu-litobs-jkogo-vasketvolu>

праця також включає проведення молодіжних обмінів, спільні турніри та ознайомчі візити українців до Литви. Відповідну угоду про здійснення молодіжних обмінів було укладено під час візиту в Україну прем'єр-міністра Литовської Республіки Альгірдаса Буткявічюса 28 серпня 2015 року⁶⁰.

Одним із наслідків доброї обізнаності з іншою культурою є успіх українських підприємців, які відкрили в Києві мережу пабів «Клайпеда», в яких продається литовське пиво. Паби стали не тільки місцем зустрічей литовців, а й стали популярними серед киян. Українці оцінили різноманіття смаку литовського живого пива, як раніше оцінили й різноманіття смаків литовського хліба. Тож історія, баскетбол та смак литовських продуктів – це вже не просто гордість литовців, це м'яка сила Литви, яка позитивно сприймається в Україні.

Історія, баскетбол та смак литовських продуктів – це вже не просто гордість литовців, це м'яка сила Литви, яка позитивно сприймається в Україні

Єдина категорія населення, яка менш позитивно налаштована щодо України, – це литовські громадяни польського походження. Діяльність польської меншини (друга за кількістю, складає 6,6% населення) в Литовській Республіці є викликом для литовсько-польських відносин та України. З одного боку, польська меншина ретранслює меседжі російської пропаганди щодо українських подій. З іншого боку, їхня критика національної політики Литви є деструктивною і часто збільшує рівень напруги між Литвою та Польщею. З огляду на те, що польська меншина представлена й у парламенті (за результатами останніх парламентських виборів отримала 8 місць), а також в європарламенті (партія Виборча акція поляків Литви на вибори йшла в спільному списку з Союзом росіян Литви), то нехтувати антиукраїнськими заявами литовських поляків Україні не слід, але й перебільшувати їхнє значення також не потрібно⁶¹. Однак при цьому варто враховувати, що політична

⁶⁰ Микола Мовчан поінформував про обрання України вперше до керівного складу Міжурядового комітету ЮНЕСКО з питань фізичного виховання та спорту, 4/04/2016, http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248937643

⁶¹ Marius Laurinavičius, *Is Russia winning the information war in Lithuania*, 6/07/2015, <http://cepa.org/index/?id=6fcbe90edddbc8bc99ec9fb4960ef0b9>

партія Виборча акція поляків Литви має налагоджену співпрацю з Союзом росіян Литви. Її лідер та євродепутат Вальдемар Томашевський знаний антиукраїнськими та проросійськими виступами. Водночас, він проводить політику, спрямовану на піднесення градусу антилитовської істерії серед польської меншини, а не на пошук порозуміння з урядом Литви щодо розв'язання найбільш конфліктних тем – написання польських прізвищ та назв польською, а не литовською, використання польської мови та домагання особливого статусу польських освітніх закладів. Тож в умовах, коли Росії вдалося об'єднати польську та російську меншини в Литві супроти Вільнюса, ризик, що Кремль далі використовуватиме польську меншину для дестабілізації ситуації в регіоні в цілому, доволі великий⁶². Зважаючи на те, що Польща завжди гостро реагує на повідомлення про дискримінацію польської меншини (не тільки в Литві), то Росія може маніпулювати Варшавою, підсилюючи за допомогою полонії та кресових середовищ рівень напруги в польсько-литовських, але й також у польсько-українських відносинах. Результат такої тактики очевидний – послабити регіональну співпрацю між державами.

⁶² *Наталія Семерова, Інформаційні війни проти України: хто і як у Литві повірив російській пропаганді, 4/03/2015, http://24tv.ua/informatsiyni_viyni_proti_ukrayini_hto_i_yak_u_litvi_poviriv_rosiyskiy_propagandi_n550665*

4. НАЯВНІ РИЗИКИ І ПОТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ

4.1. ЗАКРИТТЯ МОЖЛИВОСТЕЙ, ЯКІ ДАЄ ТІСНА СПІВПРАЦЯ З ЛИТВОЮ НА ШЛЯХУ ЄВРОПЕІЗАЦІЇ, ЧЕРЕЗ БРАК СПРАВЖНЬОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Литовці підтримують проєвропейський рух України та її євроатлантичні аспірації чи не найбільше з-поміж країн-членів ЄС і НАТО. Литовські експерти уже не перший рік працюють як радники та консультанти при різних українських державних установах, комісіях та закладах. Однак брак політичної волі або ж саботування проведення реформ з боку української влади може призвести до згортання діяльності литовців у нашій державі.

Ймовірність. *Від низької до середньої.* Реформувати Україну допомагають досвідчені литовські політики та урядовці, які реформували власну державу в складних і далеких від комфорту умовах. Постійне зволікання з проведенням реформ або ж половинчате реформування, нагромадження власних статків, а не статків громадян держави, що демонструється українськими можновладцями, – це ті *know-hows* української політики, які литовці не просто не розуміють, а й не толерують. У результаті в середньостроковій перспективі литовські спеціалісти можуть переключитися на інші країни, в яких їхня допомога буде більше затребувана. Позатим фасадне реформування і брак ефективних результатів реформ нейтралізують аргументи Литви на користь підтримки України в ЄС. У кінцевому варіанті це може призвести до тотального домінування думки україноскептиків у європейських та міжнародних інституціях.

Як уникнути. Реформи мають проводитися постійно і в реальному житті, а не на папері. Українській владі слід взяти до уваги, що успіх реформ значною мірою залежить від налагодженої роботи із закордонними консультантами загалом, і литовськими зокрема. Адже реформи – це двосторонній, а не односторонній рух. Литовці добре розуміють реалії України, в умовах яких їм до-

водиться працювати, а тому зважувалися на роботу в нашій державі, усвідомлюючи усі потенційні ризики. Отож терпіння їхнє має запас, але й воно може вичерпатися. Важливо, щоб литовці сприймалися українцями з довірою і розумінням того, що ті приїхали до України, не щоб повчати, а щоб передати найкращий досвід власної країни. Синергія – це те, що потребує реформа, і від чого виграють суспільства України та Литви⁶³.

4.2. БУДІВНИЦТВО РОСАТОМОМ ОСТРОВЕЦЬКОЇ АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ В БІЛОРУСІ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕЦІ В РЕГІОНІ ТА ДОДАТКОВИЙ ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАПРУГИ МІЖ СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ

Островецька атомна електростанція будується поблизу кордону з Литвою, на відстані 50 км від Вільнюса. Литовська влада розглядає це будівництво як безпосередню загрозу, вказуючи на численні порушення технічних регламентів, допущених при швидких темпах (запуск першого енергоблоку заплановано на 2018 рік) зведення будівлі, та розміщенні реактора. Звинувачення небезпідставні, оскільки «нештатні ситуації» уже неодноразово траплялися протягом цього року. Зокрема, у липні стало відомо про падіння 330-тонного корпусу реактора з висоти 4-2 метрів. Інформація просочилася в ЗМІ і згодом була підтверджена, однак білоруська влада не надала інформації, наскільки безпечним після такої аварії є використання реактора. Мінськ ігнорує вимоги Вільнюса щодо допуску литовських спеціалістів на територію будівництва задля ознайомлення зі станом проведених робіт на місці. Відтак обмін нотами триває, будівництво ж АЕС не зупиняється.

⁶³ *Клієнт поліцейського – не злочинець, а люди. Екс-начальник поліції Вільнюса і голова Консультативної місії ЄС – про українську поліцію та зміну, 27/09/2016, http://www.euam-ukraine.eu/ua/public_information/news/1171/?year=2016&month=11*

Ймовірність. *Висока.* Чорнобиль показав, наскільки катастрофічними для життя і здоров'я населення та екологічної ситуації в цілому є аварії на атомних станціях. З огляду на це, складно пояснити брак позиції Києва стосовно будівництва АЕС у сусідній Білорусі. Також складно пояснити нехтування занепокоєння Литви як у Києві, так і в Брюсселі. Тим більше, коли йдеться про будівництво АЕС, в якому насамперед зацікавлена Росія. За попередніми розрахунками, Білорусь разом з АЕС отримає не зиск, а додаткову проблему — куди постачати надлишок виробленої електроенергії⁶⁴. Литва, яка розцінювалася основним ринком збуту, уже заявила про те, що купляти білоруську електроенергію не буде. Вільнюс також розгортає кампанію, метою якої є добитися, щоб електроенергію з небезпечної атомної ЕС не постачали на ринки ЄС.

Як уникнути. Україна може стати посередником між Литвою та Білоруссю і допомогти започаткувати конструктивний діалог між сторонами. Українські та білоруські атомники та екологи мають багаторічний досвід співпраці в рамках ліквідації наслідків Чорнобильської аварії. Києву варто скористатися цими напрацюваннями, щоб ініціювати створення тристоронньої моніторингової групи у складі українських, литовських та білоруських спеціалістів, які здійснюватимуть спостереження за будівництвом АЕС. Водночас, Києву також слід політично посилити позицію Литви на міжнародній арені. Спільно Україна та Литва за підтримки інших країн регіону можуть поставити питання використання «мирного атому» як ще одного знаряддя російської асиметричної війни в Брюсселі. Адже саме Росія здійснює додаткову «енергетичну експансію» в різні країни, змінюючи не стільки баланс поставок електроенергії, скільки політичний клімат довкола питання «мирного атому».

⁶⁴ DW: Білоруська АЕС — економічна бомба уповільненої дії, 14/03/2016, <http://economics.unian.ua/energetics/1289104-dw-biloruska-aes-ekonomichna-bomba-upovilnenoji-diji.html>

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Враховуючи максимальне сприяння і підтримку, яку отримує Україна з боку Литовської Республіки, Києву варто уважно вивчити литовський досвід трансформації та євроінтеграції, щоб визначити пріоритетні сфери подальшого співробітництва між державами. Зокрема, варто звернути увагу на прозорість судової системи Литви, яка визнається однією з найкращих загалом в ЄС. Слід узяти до уваги досвід стратегічного планування та реформування податкової системи, а також реформування управління державних компаній. З метою ефективнішого та прозорого використання надходжень у державний бюджет доцільно вивчити досвід Національного офісу аудиту Литовської Республіки. Задля кращої імплементації УА з ЄС слід врахувати досвід імплементації спільного правового доробку та пройденого Литвою переговорного процесу на шляху вступу до ЄС.
2. МЗС України слід звернути увагу на литовський досвід реалізації економічної дипломатії, звернувши особливу увагу на роль МЗС Литви як координатора зовнішньоекономічної діяльності та на принципи діяльності Enterprise Lithuania (вихід вітчизняного бізнесу на світові ринки) та Invest Lithuania (залучення інвестицій).
3. Міністерству закордонних справ України спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України та профільними комітетами Верховної Ради слід виробити узгоджену позицію щодо будівництва Островецької АЕС у Білорусі. Спираючись на неї, президенту України потрібно ініціювати тристоронню зустріч за участі президента Литовської Республіки та президента Білоруської Республіки з метою знайдення конструктивного рішення щодо будівництва АЕС. Важливо, щоб Україна, яка пережила аварію на Чорнобильській АЕС, реагувала на численні порушення, пов'язані із запуском нової атомної станції в регіоні не мовчанням, а жорсткою позицією.
4. Екологічна реформа вважається однією з найефективніших у Литві і демонструє позитивну роль ЄС в її імплементації. Оскільки екологічний блок є одним із найчутливіших у рамках ім-

плементатії УА з ЄС, то профільному українському міністерству, а також українським екологам слід активніше використовувати литовський досвід і запрошувати литовців як консультантів. Зокрема, Литва вважається країною з найкращим рівнем захисту лісів. З огляду на розвиток меблевої індустрії у цій країні, українським політикам слід також придивитися до литовського досвіду і дізнатися, як можна розвивати промисловість, зберігати ліси і не порушувати міжнародних угод, запроваджуючи протекціоністські мораторії.

5. Енергетична реформа, яку провела Литва протягом кількох останніх років, не тільки привела до диверсифікації поставок, а й до диверсифікації джерел енергії. Зростання частки біоенергії в структурі енергетичного ринку країни – це також литовське know-how, яке варто запозичити українським містам і містечкам. Приклад Литви має переконати Київ, що дати зелене світло відновлювальним джерелам енергії – це забезпечити повну енергетичну незалежність країни.
6. Позитивний досвід військової співпраці в рамках створення ЛИТПОЛУКРБРИГ та участь у спільних навчаннях можна використати під час розширення регіональної співпраці задля зміцнення безпекової ситуації в Центральній-Східній Європі. Зокрема, залучення України до форматів нордично-балтійської співпраці за сприяння Литви є також бажаним. Досвід українських військовиків, отриманий в АТО, натомість може бути запозичений Литвою та врахований для оперативного планування в регіоні.
7. Україні, яка розраховує на допомогу Литви під час виходу на європейські ринки, слід уважно вивчити литовську ділову культуру. Вона базується на змагальності і не толерує протекціонізму. Водночас, Києву важливо зрозуміти, що половинчасті реформи зменшують привабливість українського ринку (який визначається наразі як потенційно привабливий) і також зменшують потенціал розвитку проекту «Viking». Тож Литва, експорт якої становить важливу частку ВВП, навряд чи може собі дозволити довго чекати, доки Україна нарешті оцінить потенціал двосторонньої економічної співпраці і переорієнтується на інші ринки.

8. Для покращення торговельної та економічної співпраці між державами слід опрацювати пріоритетні напрямки співробітництва. Перспективними на сьогодні виглядають проекти, пов'язані з розвитком новітніх технологій. Литва славиться лазерними технологіями та робить важливі кроки в нанотехнологіях, що є результатом співпраці між бізнесом та науковими осередками. Залучення України в ці проекти може бути взаємкорисним. Слід також звернути увагу на співпрацю в ІТ-сфері. Попри те, що Естонія є лідером із залучення українських спеціалістів в ІТ-проекти, Литва за належного позиціювання також може привабити українських розробників, зокрема, своєю програмою підтримки стартапів.
9. Спільне минуле – це той об'єднавчий фактор, який зближує українське та литовське суспільство. Розвиток освітніх та культурних проектів має тривати далі. Бажано, щоб і Україна фінансово долучалася до їхньої реалізації й усунула усі технічні перешкоди, які гальмують повноцінний обмін студентами між країнами. Профільному міністерству слід також докласти зусиль, щоб поінформувати українські університети про можливість відкриття кафедри литовської мови, і в такий спосіб зрушити з місця давно назрілу потребу запровадження літUANістики в Україні.
10. З метою кращої координації співпраці між суспільствами обох держав, а також задля ефективнішого використання досвіду Литви на ниві євроінтеграції, українським та литовським експертам слід створити спільний проект з аудиту уже наданої Литвою допомоги, моніторингу проектів, які відбуваються, та з виявлення потенційно важливих сфер для співпраці. Голос незалежних експертів сприятиме кращій реалізації двосторонньої співпраці та контролю над виконанням узятих на себе Україною зобов'язань.
11. Ухвалена наприкінці серпня 2016 року в Дубровнику Декларація країн Центрально-Східної Європи започаткувала новий формат співпраці між країнами регіону, який лежить між трьома морями – Балтійським, Чорним та Адріатичним. Попри те, що президент України не був серед підписантів цього документу, є усі підстави очікувати його участі в наступній зустрічі лідерів країн у Вроцлаві у 2017 році. Оскільки ця співпраця

передбачає різні формати багатостороннього співробітництва, то Україні, Литві та Польщі слід приступити до розвитку тристоронніх ініціатив у таких сферах, як протидія «гібридній війні», зміцнення енергетичної незалежності, розбудова спільної культурної суб'єктності регіону.

12. Україні варто підтримувати багатосторонні контакти на рівні міністерств закордонних справ за участі Литви. Зокрема, слід заохочувати спільні візити міністрів закордонних справ до України (наприклад, продовження започаткованого в квітні 2013 року формату візиту міністрів закордонних справ Литви, Польщі, Нідерландів та Данії). Також є потенціал у розвитку литовсько-шведських ініціатив в Україні, про що свідчив спільний візит міністрів закордонних справ Литви та Швеції до Києва в листопаді 2015 року. Такі формати із залученням прихильниці України Литви та представників україноскептичних країн, наприклад, Нідерландів, може сприяти становленню конструктивного діалогу і бути додатковим майданчиком для зміцнення позицій нашої держави в ЄС.
13. Українському політикуму слід повчитися консолідації у литовських політичних сил, які, попри різне ставлення до окремих питань внутрішньої політики, завжди знаходили консенсус стосовно найважливіших для держави питань – реформування та вступу до НАТО і ЄС, а також проукраїнської політики литовського уряду, що завжди були серед них. Окрім того, українським політикам також слід перейняти досвід налагодження персональних контактів із литовськими політиками, що сприятиме не тільки соціалізації, а й кращому розумінню механізмів роботи політичних систем у Литві (та ЄС загалом). Недоцільно й надалі обмежувати контакти з литовцями лише офіційними зустрічами та організованими литовською стороною візитами.
14. З метою ефективнішого протистояння «гібридній війні» та російській пропаганді в регіоні Україні спільно з Литвою та Польщею слід ініціювати створення російськомовного телеканалу для трансляції в Центральній та Східній Європі. Розмови про це уже велися між Києвом та Вільнюсом, але поки що ідею не реалізовано. Для успішного розвитку проекту до участі в ньому варто запросити й інші країни регіону.

6. ПОДЯКА

Авторка висловлює подяку українським та литовським дипломатам, урядовцям, експертам, громадським діячам та науковцям, які допомогли краще зрозуміти різні аспекти двосторонніх відносин. Зокрема, варто відзначити внесок Надзвичайного і Повноважного Посла Литовської Республіки в Україні *Марюса Януконіса*, Надзвичайного і Повноважного Посла України в Литовській Республіці (2010-2015) *Валерія Жовтенка*, українського бізнес-омбудсмена *Альгірдаса Шемети*, заступника міністра екології *Миколи Кузя*, голови Громади литовців України *Далі Макарової*, *Альвідаса Медалінскаса*, *Гедимінаса Навікаускаса*.

Також авторка щиро дякує *Катерині Зарембо*, *Даріусу Жеруолісу*, *Руті Рудінскайте* за плідну співпрацю та обговорення проблем двосторонніх відносин на різних етапах написання цього дослідження.

